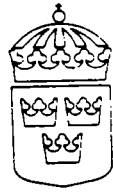

Riksdagens protokoll

1989/90:106

Protokoll
1989/90:106

Fredagen den 20 april

Kl. 9.00–11.26

1 § Återkomst

Talmannen meddelade att *Gösta Bohman* (m) denna dag återtagit sin plats i riksdagen, varigenom Mikael Odenbergs tjänstgöring som ersättare upphört.

Svar på interpellationer

2 § Svar på interpellationerna 1989/90:152 och 160 om energipolitiken

Anf. 1 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Bengt Westerberg har till mig ställt vissa frågor som rör den planerade energipolitiska propositionen.

Gunnar Hökmark har i en interpellation till industriministern ställt vissa frågor om energipolitiken som har nära samband med de frågor som Bengt Westerberg har tagit upp. Jag har kommit överens med industriministern om att jag skall besvara båda interpellationerna i ett gemensamt svar.

Jag vill börja med att konstatera att svenska folket entydigt har uttalat att kärnkraften inte bör vara en långsiktig lösning av energiförsörjningen. En majoritet av de röstande i folkomröstningen år 1980 uttalade sig för att kärnkraften skall avvecklas i den takt som är möjlig med hänsyn till behovet av elektrisk kraft för att upprätthålla sysselsättning och välfärd. Enighet rådde om att ingen ytterligare utbyggnad av kärnkraften skulle ske utöver de tolv reaktorer som var i drift, färdiga eller under arbete.

Linje 2 fick flest röster i folkomröstningen. I det program som linje 2 publicerade inför folkomröstningen angavs bl.a. att 1980-talet skulle utnyttjas för att bygga upp kunskap om teknik för energihushållning och energitillförsel. Denna kunskap skall under 1990-talet successivt tas i praktisk användning för att bl.a. ersätta den kärnkraft som tas ur drift mot slutet av årtiondet. Under perioden 2000–2010 skall den nya tekniken utnyttjas för att ersätta de resterande kärnkraftverken.

I 1980 års riksdagsbeslut slogs fast att den sista reaktorn skulle stängas senast år 2010. I enlighet med linje 2:s strategi beslutades att 1980- och 1990-talen skall utnyttjas till att utveckla energisystemet så att uthålliga energikällor i framtiden kan svara för huvuddelen av energiförsörjningen.

Riksdagen beslutade år 1988 att kärnkraftsavvecklingen skall inledas med

att en första reaktor tas ur drift år 1995 och en andra år 1996, en i Ringhalsverket och en i Barsebäcksverket. I samband med beslutet begärde riksdagen en redovisning år 1990 av de åtgärder som måste vidtas för att avvecklingen av de två kärnkraftsreaktorerna inte skall resultera i elbrist eller osäker tillförsel vid mitten av 1990-talet. Vidare uttalade riksdagen att regeringen för riksdagen borde redovisa en bedömning av de samhällsekonomiska kostnaderna för avvecklingen på grundval av ett så aktuellt material som möjligt. Riksdagen betonade också vikten av att statsmakterna värnar om den elintensiva industrins långsiktiga överlevnadsmöjligheter.

Det systematiska arbete som har genomförts och som pågår för att ställa om vårt energisystem ger resultat. Vårt energisystem är i dag betydligt mer flexibelt och mindre miljöstörande än för tio år sedan. Oljeberoendet har under perioden minskat kraftigt, från ca 65 % till drygt 40 % av energiförsörjningen. Användningen av inhemska bränslen har ökat med mer än 30 %. Utsläppen av försurande ämnen från energisystemet har minskat, sva-velutsläppen med 70 % och kväveoxidutsläppen med drygt 30 %.

Betydande resurser har satsats för att utveckla förnybara energislag som biobränslen, vind och sol till ekonomiskt bärkraftiga alternativ. Efter hand kan dessa energikällor komma att spela en större roll i det svenska energisystemet. Framst vad gäller storskalig vindkraft och solenergi återstår dock en del utvecklingsarbete innan konkurrensen med fossila bränslen kan klaras.

Goda resultat har även uppnåtts vad gäller energi- och elhushållning. Det finns dock fortfarande en rad hinder för att arbetet med energieffektivisering skall skjuta fart. Ny eleffektiv teknik behöver utvecklas. Andra brister är bl. a. bristande information och svag företagsekonomisk lönsamhet för investeringar i energieffektiv teknik. Som Bengt Westerberg påpekar har prissättningen på elmarknaden härvid en stor betydelse.

Ett omfattande utredningsarbete pågår inför den energipolitiska proposition som regeringen avser att förelägga riksdagen i höst. Några viktiga utredningar har redan överlämnats till regeringen. Jag vill här helt kort redovisa några centrala slutsatser av utredningarna.

Bengt Westerberg nämner utredningen EL 90. EL 90 har konstaterat att den elintensiva industrins konkurrenskraft i hög grad beror på faktorer som principen för prissättning av el och restriktioner för utbyggnad av ny kraft. Utredningen har bl. a. dragit slutsatsen att målsättningen att behålla koldioxidutsläppen på en oförändrad nivå enligt riksdagens uttalande år 1988 skulle leda till mycket stora problem för elkonsumenterna, och då främst för de elintensiva arbetsställena. Utredningen har vidare förordat en omfattande utbyggnad av vindkraft och en utbyggnad av vattenkraft i hittills utbyggda älvar. Slutligen avråder EI. 90 från en prissättning av el som leder till priser kring nivån för en långsiktig marginalkostnad.

I december förra året redovisade statens naturvårdsverk och statens energiverk sin utredning om ett miljöanpassat energisystem. Studien visar att genomgripande förändringar i energisystemet och i hela ekonomin krävs om samtliga uppställda miljömål skall nås. En viktig slutsats som kan dras av studien är att det är mycket svårt och knappast meningsfullt för ett enskilt land att helt isolerat begränsa koldioxidutsläppen.

Statens energiverk redovisade i februari 1990 regeringsuppdraget att ut-

reda de samhällsekonomiska kostnaderna som blir följden av att två kärnkraftsreaktorer tas ur drift åren 1995 och 1996. Enligt utredningen är de samhällsekonomiska kostnaderna för att ta två reaktorer ur drift åren 1995 och 1996 omkring 3–5 miljarder kronor per år. Dessa kostnadsuppgifter är dock baserade på flera osäkra antaganden. Det gäller främst miljökostnaderna, vilka enligt energiverket utgör ungefär hälften av de beräknade samhällsekonomiska kostnaderna.

Vidare har energiverket i 1990 års Elmarknadsrapport redovisat prognoser över elanvändningen fram till mitten av 1990-talet. En viktig iakttagelse i rapporten är att det råder stor osäkerhet om utvecklingen på elmarknaden under 1990-talet. Allt talar emellertid för att elbehovet kommer att öka, även om ökningstakten dämpas. Energiverket pekar särskilt på prisets betydelse för elanvändningen.

Energiverket har även utrett möjligheterna till energihushållning. Beräkningar som redovisas i energiverkets rapport Effektivare elanvändning pekar på att det finns en potential för en effektivisering av den årliga elanvändningen och ersättning av el med andra energibärare som uppgår till 12–16 TWh fram till mitten av 1990-talet. Tillväxten i ekonomin och behoven inom olika sektorer kan dock leda till att den totala elanvändningen ökar under perioden, även om möjligheterna till effektivisering och ersättning beaktas. Det bör påpekas att även bedömningarna om elanvändning och hushållning innehåller stora osäkerheter.

Energipolitiken skall medverka till välfärd och trygghet. Den skall genom en säker tillförsel av energi bidra till att målen om en social och ekonomisk utveckling samt full sysselsättning kan nås. Energipolitiken skall utformas med utgångspunkt i vad natur och miljö kan bära.

Elförsörjningen måste utformas så att de energipolitiska målen nås. Den elintensiva industrin måste tillförsäkras rimliga konkurrensvillkor samtidigt som kärnkraftsutvecklingen genomförs. Detta ställer krav på en säker tillgång till el till ett rimligt pris.

De ekonomiskt försvarbara möjligheterna till elhushållning och effektivisering måste tas till vara. Möjligheterna därtill är goda.

På tillförselsidan finns det goda möjligheter att tillskapa ny miljövänlig elproduktion under 1990-talet. Kraftvärme – särskilt kraftvärme baserad på biobränslen – samt vindkraft bör byggas ut så långt som det är tekniskt möjligt och ekonomiskt försvarbart. Detsamma gäller den vattenkraft som kan byggas ut inom ramen för de av riksdagen fastställda riktlinjerna för vattenkraftens utbyggnad.

I den kommande energipolitiska propositionen kommer att föreslås ett stöd till miljövänlig elproduktion. Biobränslebaserad kraftvärme kommer att prioriteras.

Osäkerheten är stor när det gäller elanvändningens utveckling under 1990-talet. Kraftföretagen har därför behov av en projektreserv. Tillstånd till en ytterligare utbyggnad utöver kraftvärme, vindkraft och planerad vattenkraft behöver lämnas. Fossileldad kraftproduktion blir då nödvändig. Naturgas är det fossila bränsle som från tekniska och miljömässiga utgångspunkter bedöms ha de bästa förutsättningarna härvidlag.

Kraftproduktion ger liksom all energiomvandling upphov till miljöstör-

ningar. Den utbyggnad av elproduktionssystemet som jag nyss har skisserat gör det möjligt att nå de miljöpolitiska målen avseende de försurande utsläppen av svavel och kväveoxider. Däremot kommer utbyggnaden i konflikt med riksdagens uttalande att koldioxidutsläppen inte får överstiga 1988 års nivå. Utbyggnad av vattenkraft utöver vad som har tagits upp i den av riksdagen beslutade vattenkraftplanen kan minska klimatpåverkan. En sådan utbyggnad kommer emellertid i konflikt med naturresurslagen.

Riksdagen har av regeringen begärt ett program för att minska utsläppen av koldioxid till vad naturen tål. En svensk strategi bör utgå från Sveriges situation och från det internationella läget. En strategi bör därvid omfatta alla klimatpåverkande gaser och gälla alla samhällsområden.

Klimatproblemen är globala. En genomgripande klimatstrategi förutsätter därför en internationell samordning. Sverige kan vara pådrivande i detta arbete genom att självt stabilisera utsläppen från områden som inte är utsatta för internationell konkurrens, exempelvis uppvärmning och viss trafik.

För industrins del är det inte rimligt att begränsningar av koldioxidutsläppen sker snabbare än för andra länder. Begränsningar i Sverige skulle nämligen, om de leder till att industrin flyttar sin verksamhet utomlands, inte bidra till att minska klimatproblemen. En sådan utflyttning kan också bli följden av alltför hårda begränsningar av koldioxidutsläppen från elproduktionen. Ett led i en klimatstrategi kan vara att Sverige är berett att vidta långtgående begränsningar även på konkurrensutsatta områden när andra länder är beredda att göra detsamma.

Det energipolitiska beslut som vi nu står inför innebär svåra avvägningar. Det måste utformas så att sysselsättning och välfärd kan bibehållas under hela kärnkraftsavvecklingen, som skall vara genomförd år 2010 i enlighet med riksdagens beslut. Samtidigt skall vi leva upp till högt ställda miljöpolitiska mål. Energiinvesteringar på både användnings- och tillförselsidan medför ett stort behov av resurser. Investeringarna tar också lång till att genomföra.

En inledning av kärnkraftsavvecklingen genom att två aggregat tas ur drift åren 1995 och 1996 innebär att ca 10 TWh av kraftproduktionen bortfaller. Detta bortfall liksom den ökning av elanvändningen som kan förutses även om hushållningspotentialen utnyttjas måste i princip mötas med en utbyggnad av produktionskapaciteten. Ny kraftproduktion medför att kostnaderna för att producera el ökar. Prissättningen på el förutsätts bli sådan att inte vår industri får högre kostnad för el än vad som gäller generellt för konkurrentländerna, eftersom priset på el i stor utsträckning sätts utifrån ett långsiktigt krav på lönsamhet i kraftindustrin.

Marginalkostnadsprissättning kan inte tillämpas i Sverige så länge inte andra länder följer den principen.

De bedömningar som kan göras på grundval av de framlagda utredningarna är att avgörande för våra möjligheter att ställa om energisystemet och fullfölja riksdagens beslut om avveckling och samtidigt klara den elintensiva industrins konkurrenskraft och välfärden är

att nuvarande principer för elprissättning bibehålls, vilket innebär att priset återspeglar den genomsnittliga kostnaden inkl. en rimlig avkastning.

att hushållningspotentialen tas till vara genom prisstyrande åtgärder och stimulanser,

att introduktion av vindkraft och bibränslebaserad kraftvärmeproduktion stöds ekonomiskt samt

att tillräcklig elproduktionskapacitet görs tillgänglig.

Att genomföra kärnkraftsavvecklingen och bygga upp framtidens energisystem är ett långsiktigt arbete, som kräver en bred samverkan i samhället. Det kommande energipolitiska beslutet måste stå sig över valperioderna för att ge goda planeringsförutsättningar för industri, kraftproducenter och myndigheter. Det är därför angeläget att omställningen av energisystemet kan genomföras i ett brett och stabilt parlamentariskt samförstånd. Jag kommer därför inom kort att inbjuda riksdagens partier till överläggningar inför det kommande energipolitiska beslutet.

Anf. 2 BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsministern så mycket för svaret. Jag konstaterar att också statsministern nu kommit till insikt om att de mål som riksdagen har satt upp för energipolitiken inte är förenliga. Det är i och för sig bra, för om man slutar att blunda för målkonflikter så kan debatten bli mer rationell. Den tidpunkten tycks vi nu ha nått.

Nu leder Ingvar Carlssons analys fram till att man skall ge upp koldioxidmålet och fullfölja den förtida avvecklingen av kärnkraften. Jag vill inte helt avvisa statsministerns invändningar mot koldioxidmålet som det har kommit att formuleras. Men jag menar att det är orimligt och omoraliskt att låta koldioxidutsläppen öka som en följd av en förtida avstängning av kärnkraftverk som fungerar väl och som är säkra.

Professor Paul Crutzen från Max Planck-institutet var på utfrågningen i näringsutskottet häromdagen och uppmanade då Sveriges riksdag att stå fast vid koldioxidmålet. Det finns naturligtvis alltid en risk att vetenskapsmännen överdriver de faror som finns, men risken är precis lika stor att man underskattar farorna.

Att stänga av kärnkraftverk och låta det leda till ökade utsläpp av koldioxid är, som sagt, inte moraliskt rimligt och försvagar Sveriges position i de internationella diskussioner där vi medverkar. Och inte bara det. För att skydda industrin när den förtida avvecklingen skall genomföras vill Ingvar Carlsson ändra prissättningsprinciperna. Visserligen säger statsministern att han vill stå fast vid gällande prissättningsprinciper, men det är inte genomsnittskostnaderna som i dag ligger till grund för priserna från Vattenfall och andra kraftverk, utan det är kortsiktiga marginalkostnader plus vissa restriktioner med hänsyn till de förräntningskrav som ägarna ställer. Jag har för säkerhets skull kontrollerat uppgiften med Vattenfall så sent som i dag på morgonen för att vara säker på att det är på det sätt som jag påstår.

Konsekvenserna av de nya prissättningsprinciperna, att utgå från genomsnittskostnaderna, blir mycket allvarliga. Det innebär att elhushållning lönar sig sämre och kanske t.o.m. blir olönsam. Det innebär att ny elproduktion inte lönar sig och att efterfrågan blir större än utbudet.

Ingvar Carlsson nämnde själv Elmarknadsrapporten, som energiverket

alldeles nyligen har överlämnat till regeringen. Man gör där bedömningen att med genomsnittskostnadspriser kommer efterfrågan vid mitten av 90-talet att vara ungefär 8 TWh högre än om man tillämpar marginalkostnadspriser. 8 TWh motsvarar nästan de två kärnkraftsreaktorer som regeringen vill stänga av i mitten på 90-talet.

Effekten av den här prissättningsmetoden blir att regeringen kommer att tvingas genomföra ransonering av el eller ålägga Vattenfall att bygga ut olönsam kraft för att möta en alltför stor efterfrågan. Ovanpå allt detta kommer stora samhällsekonomiska kostnader på flera tiotal miljarder kronor som följer av den förtida avvecklingen.

Men det finns alternativ till den här politiken. Man kan för det första med mycket gott samvete avstå från den första avvecklingen, eftersom våra kärnkraftverk är säkra. Kärnkraftinspektionen och strålskyddsinstitutet har alldeles nyligen överlämnat en rapport till regeringen där detta är de bägge myndigheternas slutsats. Avvecklingen behöver av säkerhetsmässiga skäl inte börja förrän en bit in på nästa sekel.

För det andra kan man låta priserna följa marginalkostnaderna – de kortsiktiga marginalkostnaderna, inte de långsiktiga. Det innebär att priserna successivt kommer att höjas och att elhushållning, elsnål teknik och ny produktion kommer att bli lönsam. Industrin får också en längre anpassningstid än med den politik som regeringen nu förutskickar.

För det tredje får man med en sådan politik tid till att utveckla alternativen. Som Ingvar Carlsson själv konstaterar i interpellationssvaret har vi ännu inte den teknik som behövs för att ersätta kärnkraften med biobränslen och vindkraft. I det korta perspektivet är det på 90-talet bara naturgas som står till förfogande, och om man använder den måste man ge upp koldioxidmålet. Om vi däremot avvaktar till en bra bit in på nästa sekel med att ersätta kärnkraften bör de miljövänliga alternativ stå till buds som hela tiden var en förutsättning i linje 2:s energipolitik.

Nu meddelar statsministern att han tänker inbjuda till överläggningar. Det kan kanske vara konstruktivt och bra. Men det förutsätter att det finns ett uns av gemensam syn att utgå ifrån när de överläggningarna inleds. Efter det att jag läst interpellationssvaret, och efter det att jag lyssnat på statsministern och kommentarerna sedan socialdemokraterna i går presenterat sin energirapport, är mitt intryck att dessa överläggningar syftar till att ta reda på om det finns något parti som i likhet med det socialdemokratiska är berett att överge koldioxidmålet.

Om detta är syftet med överläggningarna kan jag redan nu meddela att det i så fall från folkpartiets sida inte finns något intresse av att delta i de överläggningarna. Om regeringen däremot skulle vara beredd att ompröva den förtida avvecklingen av kärnkraften är vi beredda till konstruktiva diskussioner om hur energipolitiken skall hanteras framöver. Ett besked på den punkten är nödvändigt innan vi kan ge svar på frågan om överläggningar med regeringen om energipolitiken är av något intresse. Jag vill därför uppmana statsministern att komplettera sitt interpellationssvar med att också ge besked på den punkten.

Anf. 3 GUNNAR HÖKMARK (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsministern för svaret på min interpellation. Tyvärr innebär det inget annat än en förnyad strid om energipolitiken och miljöpolitiken.

Det är nämligen inte seriöst och förtjänar ingen trovärdighet när statsministern här i dag ger sken av att kärnkraftsavvecklingen kan genomföras samtidigt som man möter det växande behovet av el med vindkraft, bio-bränslebaserad kraftvärmeproduktion och ett prissystem som kommer att förvandla elmarknaden till en reglerad marknad där slöseri stimuleras och investeringar motverkas. Det är med förlov sagt löjväckande att i det perspektivet hävda att en utbyggnad av den fossila kraften – olja, kol och naturgas – bara skulle behövas som en projektreserv.

Uppenbarligen har den socialdemokratiska fyrmannagruppen inte kunnat föra socialdemokratin ett enda steg framåt. Nu visar det sig att man är tillbaka vid Gä, eller mer exakt juni 1988, då riksdagens majoritet i strid mot socialdemokraternas vilja uttalade sig för ett tak för koldioxidutsläppen.

Herr talman! Det är för mig fullkomligt ofattbart att Ingvar Carlsson i strid med vetenskaplig expertis hellre offerar koldioxidtaget och kampen mot växthuseffekten än partitaktiken. Vi vet i dag att växthuseffekten ställer mänskligheten inför ett globalt miljöhot som saknar motsvarighet.

Detta vet Ingvar Carlsson mycket väl. I en artikel i DN för drygt ett år sedan beskrev han de konsekvenser som följer av ökningen av växthusgaser i vår atmosfär: "Temperaturhöjningarna kan få världshavens vatten att utvidga sig, vilket kan leda till höjda vattennivåer och allvarliga översvämningar. Temperaturhöjningarna kan också leda till stora problem med torka i många viktiga jordbruksområden och få andra negativa effekter." Ingvar Carlsson citerade vidare Maldivernas president som vid behandlingen av Brundtlandrapporten i FN:s generalförsamling begärt att få tala allra först och då hade sagt: "Om det stämmer det som står i Brundtlandrapporten om klimatfrågan, då upphör mitt land att existera." Ingvar Carlsson fortsatte: "Vi vet inte säkert vilka konsekvenserna blir. Men möjligheten att konsekvenserna kan bli ödesdigra räcker."

Herr talman! Samma person som skrev detta har här nu i kammaren föreslagit att Sverige skall ge upp koldioxidtaget, trots att han vet att koldioxidutsläppen svarar för 50 % av växthuseffekten, och trots att han också vet att kampen mot växthuseffekten inte kan föras utan att man begränsar koldioxidutsläppen.

Herr talman! Det är ett förslag till ett historiskt unikt beslut i dess sämsta bemärkelse som Ingvar Carlsson nu lämnar till riksdagen. Aldrig tidigare har vi i Sverige fattat ett medvetet beslut om att öka miljöfarliga utsläpp. Till råga på allt handlar det om utsläpp som vi under 1970- och 1980-talen visat att vi kan minska.

Det är inte alls svårt för ett ensamt land att minska koldioxidutsläppen, vilket Ingvar Carlsson påstår i sitt svar. Vi har gjort det! Sedan 70-talets början har vi i Sverige minskat koldioxidutsläppen med 30 %, och vi har minskat svavel- och kväveoxidutsläppen. Det har inte skett som ett led i den socialdemokratiska omställningen av vårt energisystem, utan genom en politik som står i rakt motsatsställning till den politik som Ingvar Carlsson och socialde-

mokraterna nu vill föra. I stället för att kärnkraft skall ersätta olja och fossila bränslen vill man nu att fossila bränslen skall ersätta kärnkraft.

Även i ett internationellt perspektiv föreslår statsministern ett beslut som är unikt historiskt sett. Det finns många länder som inte har haft kraft och styrka att minska miljöfarliga utsläpp. Det finns andra som har nonchalerat olika miljöfaror. Men det finns, såvitt jag vet, inget land som efter det att man har visat att man kan minska miljöfarliga utsläpp fattat ett medvetet politiskt beslut för att öka dem. Jag vet inte om statsministern kan rätta mig på den punkten. Finns det något land som betett sig så fullkomligt miljöpolitiskt bakvänt och omoraliskt?

Herr talman! Ingvar Carlsson har rätt i att växthuseffekten enbart kan lösas genom internationell samverkan. Det är just detta som gör hans förslag så ansvarslöst. Det krävs nämligen att de västliga industriländerna samverkar. Men ett land som redan har satt upp ett tak och visat att man kan klara av att hålla detta tak för koldioxidutsläppen skulle nu gå ifrån detta tak, eftersom man prioriterar annat än kampen mot växthuseffekten. Vad ger detta för förutsättningar för en internationell samverkan, som redan i dag är svår? Förslaget om att riva upp koldioxidtaget kommer att få en negativ symbolisk betydelse.

En fråga av både energipolitisk och miljöpolitisk betydelse som Ingvar Carlsson bör svara på är: Om det skapas en internationell miljökonvention under 90-talet, kommer Sverige då att kunna skriva under denna samtidigt som Sverige har startat en utbyggnad av den fossila kraften för att ersätta kärnkraften?

EI. 90 har visat att det kan komma att krävas en ökning av den fossila kraften som kommer att ge utsläpp motsvarande 50 % av dagens utsläppsnivå. Skulle då Sverige skrota dessa fossilkraftanläggningar innan de har börjat användas? Eller skall Sverige ställa sig vid sidan om det internationella miljöarbetet? De frågorna skulle jag vilja ha svar på i dag.

Anf. 4 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Energifrågan står i fokus eftersom den är så viktig. Vi svenskar är energislösare. Vi svenskar har utformat skatte- och avgiftssystem som gynnar slöseri av den anledningen att vi hitintills inte har vägt in de totala samhällskostnaderna i prissättningen av energi. Det har gjort att energi är orimligt billig med hänsyn tagen till de skador som en intensiv energianvändning medför. Det som är billigt används flitigt i en marknadsekonomi.

Mycket av den diskussion som förts har kommit att röra sig om växthusgaserna och deras inverkan på klimat och miljö. Vi har fattat ett viktigt beslut, nämligen att låsa utsläppsnivån till det som gällde för 1988. Felet är att detta inte räcker. Vi måste ned på helt andra nivåer för att kunna klara miljömålen. Bengt Westerberg noterade i sitt anförande att vi svenskar unnar oss dubbelt så stora koldioxidutsläpp som genomsnittet i världen. Om han och hans partikamrater och vänner bland moderaterna vore det allra minsta intresserade av att komma till rätta med problemen med växthuseffekten, skulle de ha kommit med förslag som tar sig an den största av alla utsläppskällor, nämligen väg- och flygtrafiken. Dessa står för cirka 70 % av de svenska utsläppen. Men av någon obegriplig anledning ser vi inga förslag på

detta område, dvs. inga förslag om sänkta hastigheter, drivmedelsskatter för flyg, för att stimulera till inköp av små bensinsnåla bilar och för att kraftigt bygga ut den spårbundna kollektivtrafiken. Den slutsats som vi i miljöpartiet kan dra av detta kompakta ointresse för att angripa växthusgaserna vid källan är att Bengt Westerberg och hans moderata kumpaner använder koldioxiden som en murbräcka för att komma förbi det klara utslaget från folkomröstningen om avveckling av kärnkraften.

Ni är i god förening ense om att varje avvecklad kWh kärnkrafts-el måste ersättas med ny producerad kraft som då måste komma från fossila bränslen. Det verkar som om Bengt Westerberg och hans högerkumpaner aldrig har hört talas om effektiv energianvändning. Det förekommer inte ett ord från Gunnar Hökmark om detta. Har inte era partikamrater deltagit i de många energieffektiviseringsseminarierna i riksdagshuset? Det finns kunskaper och det finns möjligheter att använda energieffektiviserande metoder. Om det funnits något av den politiska ärlighet som Bengt Westerberg låter framtona i självskrytande debattartiklar i Dagens Nyheter, hade han kommit med och stött de förslag till begränsning av utsläppen av växthusgaser som jag tidigare nämnde. Men denna ärlighet existerar inte annat än i skrift. Den visar sig inte i det praktiska arbetet med att bemästra våra problem, och därmed har den inte något värde. För att man skall återvinna sin nimbus måste det till helt andra förslag.

Till Ingvar Carlsson skulle jag vilja säga följande. Det är illa för socialdemokraterna att nu vilja riva upp beslutet om koldioxidutsläppen och samtidigt stå inför beslutet att bygga en bilbro över Öresund, som kommer att kraftigt öka mängden koldioxidutsläpp. Jag har full förståelse för att logiken bjuder att taket för koldioxidutsläppen måste falla av det skälet. Men kom inte efter det och säg att svensk socialdemokrati är ett miljöparti – det enda parti som skulle kunna ha kraft att driva miljöfrågorna. Jag har funnit att socialdemokratiens miljöintresse är mycket lågt. Det visar också statsministerns svar i dag. Även han missar grovt kunskaperna om energieffektivisering.

Statsministern är så orolig för att industrin vid en begränsning av koldioxidutsläppen skulle flytta ut ur landet. Han förutsätter att industrin är oansvarig, dvs. de som leder industrin. Det är sensationellt. Är det så att kapitalägare är mindre intresserade av miljö och framtid än andra medborgare?

Bengt Westerberg och moderaterna talar om förtida avveckling. Skall kärnkraften kunna avvecklas till år 2010 måste man någon gång börja. Man underskattar på ett fasansfullt sätt att människor kan begå fel. Vi vet vilka utomordentligt farliga konsekvenser som kärnkraftsolyckor kan medföra. Det finns inga garantier, inga statliga utredningar av något slag som kan skydda oss mot mänskliga felsteg.

Ingvar Carlsson har sagt att kärnkraften inte tillhör ett civiliserat samhälle. Det är ett hedervärt uttryck för något som är mycket sant. Kjell-Olof Feldt fördömde också kärnkraften och dess framtid i Sverige i riksdagen några månader innan han avgick. Jag tycker att det var oerhört bra och väl uttryckt.

Vi måste kunna klara såväl koldioxidmålen som en avveckling av kärnkraften, och vi måste sätta i gång nu. Vi har de möjligheterna. Det är bara

att samla den politiska kraften och viljan att göra detta, göra det på ett ärligt sätt och angripa växthusgaserna över hela fältet även inom väg- och flygtrafiken för att få ett samlat grepp. Man kan inte bara ägna sig åt den ena sidan och sedan strunta i de andra sakerna. Ärligheten i den politiska debatten om energin fordrar en helhetssyn, och den saknas på många håll.

Anf. 5 KRISTER SKÅNBERG (mp):

Herr talman! Riksdagen har fattat beslut om att kärnkraften skall vara helt avvecklad till år 2010. Ett aggregat skall avvecklas 1995 och ett 1996. De fyra orörda Norrlandsälvarna skall förbli orörda, och koldioxidutsläppen skall inte ökas.

Både målsättningar och löften skall helst infrias och beslut skall respekteras om de inte får orimliga eller skadliga följder. Dessa beslut går mycket väl att genomföra. De strider inte emot varandra.

Vi i miljöpartiet är eniga med socialdemokraterna, centern och vpk att kärnkraften skall avvecklas. Miljöpartiet vill börja nu och avsluta inom tre år. Socialdemokraterna vill börja senare och ta längre tid på sig. Detta har tyvärr gjort att det har tagit längre tid att komma i gång och att avvecklingen blir svårare. Hittills har detta skapat osäkerhet och lett till att satsningar på det som skulle ersätta kärnkraften har fördröjts. Det har även lett till en osäkerhet inom industrin. Man talar om riksdagsbeslut som om de inte existerar, vilket egentligen är upprörande.

Nu säger socialdemokraterna att något parti måste gå med på att höja koldioxidtaket. Det är ju egentligen att skapa en alldeles onödigt politisk mot-sättning, herr talman. Det är också att i onödan stöta sig med nya väljargrupper.

Ingvar Carlsson har själv påpekat att statens energiverk har visat att det är möjligt att med effektivare energianvändning minska elförbrukningen med 12 till 16 TWh till mitten av 90-talet. Dessutom är det möjligt att öka kapaciteten i t.ex. kraftvärmeverk genom att elda med biobränslen. Det går att bygga ut med ungefär 4 TWh per år termisk energi. Med nuvarande teknik ger det bara 0,4 TWh el per TWh värme. Men det är i alla fall ett bidrag på 8 TWh fram till 1995. Dessutom finns det inom cellulosaindustrin 2 TWh alldeles oanvänd kapacitet för mottryck. Det finns alltså ganska betryggande elkapacitet för att klara avvecklingen av de två första kärnkraftverken som vi gemensamt har beslutat att avveckla.

Det finns alltså inte någon anledning att nu ifrågasätta koldioxidtaket. Jag hoppas att dessa överläggningar, som vi från miljöpartiets sida gärna skall delta i, också kommer att handla om hur man på bästa sätt skall lösa problemen utan att utgå ifrån att man måste bryta mot någonting som har beslutats av riksdagen. Det måste ändå vara det mest angelägna.

Vad är det då som behöver göras? Till att börja med skall man satsa på effektivare energianvändning. Det är glädjande att statsministern tar upp detta i interpellationssvaret. Det gäller då att göra det både företagsekonomiskt och privatekonomiskt lönsamt att satsa på effektiv energianvändning. En väg är att använda två- eller flerprissystem, vilket regeringen i tidigare sammanhang har talat om.

Det är viktigt att ge förmånliga lån till dem som vill investera i effektiv

energiteknik. Nu räknar Vattenfall med 5 % ränta när man gör sina stora investeringar. Det måste finnas likhet i investeringsvillkoren.

Det kan vara riktigt att, som man har gjort i 40 av USA:s delstater, införa villkor. I Sverige skulle det bli någon form av koncessionsvillkor som innebär att ingen utbyggnad av elproduktionskapacitet får förekomma, om det till rimliga effekter i stället går att effektivisera på motsvarande sätt.

Likaså kan vi satsa på märkning som gör konsumenten uppmärksam på att han eller hon skall välja en effektivare utrustning.

Man kan införa normer som helt enkelt förbjuder de allra sämsta och mest usla utrustningarna.

Vi bör också satsa på massiv information.

Från många håll har det sagts att vi i Sverige har kommit tekniskt längre än USA när det gäller effektiv energianvändning, men vi marknadsför våra framsteg väldigt uselt. Där finns alltså mycket stora möjligheter. Vi skall inte göra som Vattenfall som talar om hur förfärligt svårt det är, utan vi skall tala om för människor att detta är viktigt och att det går att hjälpas åt. Det är en väldigt viktig uppgift.

Det gäller naturligtvis också att satsa på alternativa energikällor. Men det skall jag be att få återkomma till i mitt nästa inlägg.

Anf. 6 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Alla talar så vackert om energihushållning här i dag, såväl statsministern som Bengt Westerberg och Gunnar Hökmark. Då kan man fråga sig: Varför finns det inte någon energihushållning redan i dag? Varför har vi inte effektiviserat? Hur kommer det sig? Det har ju förflutit tio år sedan folkomröstningen hölls.

Jo, det beror på att vi under dessa tio år har haft ett gigantiskt överskott på el, mina damer och herrar. Detta överskott har lett till att vi inte har kunnat föra en riktig prispolitik och till att vi har tvingats att sälja elen till ett pris som har varit för lågt.

Vi byggde alltså ut våra produktionsresurser alldeles för mycket. Industrin och samhället har blivit vana vid billig elenergi. Denna elenergi har fungerat som knark för industrin. Som Bengt Westerberg och delvis statsministern varit inne på har priset på energi en nyckelroll när det gäller hur mycket el vi använder och hur energieffektivisering går till.

Jag måste påpeka att den långsiktiga marginalkostnaden faktiskt ligger på samma nivå i hela världen. Det är inte på något sätt så att den är högre i Sverige. Bygger man ett kraftverk i USA eller i Frankrike är de långsiktiga marginalkostnaderna desamma som här. Det betyder att man på sikt egentligen måste ta ut samma priser över hela världen.

Jag skulle vilja dra en parallell med varvsindustrin under slutet av 60-talet och början av 70-talet. Varvsindustrin hamnade då i ett gigantiskt subventionsträsk. Alla stater som hade varvsindustri pumpade in enorma subventioner, men man kan fråga sig till vilken nytta.

Nu befinner vi oss i samma situation. Bara för att många andra stater för en politik där man subventionerar, kan inte vi också fortsätta i samma takt. Vi måste ta oss ur detta på samma sätt som vi tog oss ur subventionerna till

varvsindustrin. Priset är det viktigaste styrmedlet för elkonsumenterna och den viktigaste signalen.

Bengt Westerberg visade mycket tydligt vad som händer om elpriset är för lågt och sätts efter genomsnittskostnaden.

Jag skulle vilja ställa en fråga både till Bengt Westerberg och till Gunnar Hökmark. Gunnar Hökmark sade att elmarknaden kan bli en reglerad marknad som stimulerar slöseri. I dag är det en sådan marknad. Vi har redan en planeekonomisk lösning. Problemet är ju att vi inte tar ut de kostnader som täcker produktionen av el. Vi subventionerar den elintensiva industrin med 1 miljard kronor per år. Är det rimligt att det skall förekomma industrisubventioner av den typen? Är det i så fall rimligt att dessa industrisubventioner skall gå till elen? Jag kan acceptera att vi skall subventionera viss industri, men varför inte ge dessa subventioner direkt?

Socialdemokratin måste bestämma sig. Som Krister Skånberg redan har visat finns det möjligheter att klara koldioxidmålet och att klara avvecklingen. Det finns t.o.m. möjligheter att avveckla snabbare, om man använder rätt politik och rätt prisbildning. Gå inte på det här med genomsnittspriset och de här lösningarna! Det måste bli en lösning där den långsiktiga marginalkostnaden får slå igenom på konsumtionen i det sista ledet.

Vad finns det då för teknik att tillgå för att lösa detta? Krister Skånberg tog upp en lösning, nämligen tvåprissystemet, där den reella marginalkostnaden – och gärna litet till – får slå igenom i det sista konsumtionsledet. Då blir det en ordentlig drivkraft när det gäller energihushållning i det här landet.

Till sist vill jag ställa en fråga, som också Christer Skånberg var inne på: Varför i hela fridens namn skall det inte råda samma villkor för investeringar såväl på produktionssidan som på energihushållningssidan? Industrin kalkylerar med en pay-off-tid på cirka tre år för återbetalning i energihushållning. På produktionssidan kalkylerar man med 5 % ränta och betydligt längre tid. Vad är det som lönar sig? Jo, naturligtvis att investera i produktion i stället för i energihushållning. Det är därför som vi har den situation som vi i dag har.

Anf. 7 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Jag har med stort intresse tagit del av statsministerns interpellationssvar. Det finns goda skäl att rikta stark kritik mot den socialdemokratiska energipolitiken, i varje fall politiken efter 1985. Det har förts en icke-politik och det har varit förlorade år när det gäller såväl förnyelse av vårt energisystem som förberedelse för kärnkraftsavvecklingen.

Statsministern vill även i fortsättningen ha en elprissättning som bygger på genomsnittskostnad och skäligen avkastning. Nu försöker Bengt Westerberg göra en affär av den kortsiktiga marginalkostnaden. Sanningen är nog att det i dag är fråga om en kombination. Men om all elström prissätts utifrån kortsiktig marginalkostnad, skulle våra kraftbolag vara konkursmässiga. Det är således i dag en blandning av en genomsnittsansättning på basleveranserna och en kortsiktig marginalkostnad på kraftbörsen.

Jag hoppas att Bengt Westerberg är medveten om att just den här kortsiktiga marginalkostnaden i många fall har lett till väsentligt lägre elpriser än

genomsnittskostnaden, vilket självfallet har haft skadeverkningar när det gäller energihushållningen och den svenska elmarknaden historiskt sett.

För att det skall vara rimligt med ett sådant här prissättningssystem måste det göras betydande insatser för att effektivare energianvändning och förnybar energi skall ges förutsättningar att konkurrera på lika villkor med ny storskalig elproduktion. Det gäller att få en fungerande elmarknad på en lägre prisnivå.

Centern har visat en lösning på detta problem, genom vad vi kallar energins utvecklingsfond. Fonden byggs upp med en avgift på 2 öre/kWh på all el. Årlig intäkt blir ca 2,4 miljarder kronor. Dessa medel skall användas för att skapa konkurrens på lika villkor mellan olika aktörer och mellan produktion och effektivare energianvändning. Först om genomsnittspriset och kortsiktiga marginalkostnader kompletteras med denna kraftfulla stimulans och konkurrensfrämjande åtgärd kan vi få en optimal förnyelse av vårt energisystem utan alltför kraftigt höjda elpriser.

Statsministern talar också om stöd till miljövänlig elproduktion. Om statsministern syftar på MIA:s majoritetsförslag med ett stöd till biobränslen motsvarande 10 öre/kWh producerad el, måste jag få ställa en fråga.

Hur kan statsministern påstå att detta speciellt främjar biobränslen, när kol och olja som används för elproduktion i kondenskraftverk får en skatterabatt motsvarande 25 öre/kWh el? Det är inte trovärdigt att tala om stöd till biobränslen när man ger mer än dubbelt upp i skatterabatt till det bränsle man säger sig vilja motarbeta.

Jag vill också påminna Ingvar Carlsson om den överenskommelse som träffades mellan socialdemokraterna och centern våren 1989, som innebar att regeringen snarast skulle återkomma med ett förslag om lika bränslebeskattning oavsett om bränslet används för el- eller värmeproduktion. Hur mycket var det löftet värt?

Detta gäller i lika hög grad folkpartiet, som utnämnt sig självt till biobränslenas främsta företrädare. Det driver samma falskspel och biträder i MIA samma orimliga skatterabatter till en produktionsform där mer än hälften av energin försvinner till ingen nytta och koldioxidutsläppen blir dubbelt så höga som vid t.ex. effektiv kraftvärme. Genom att kräva moms på biobränslen har Bengt Westerberg medverkat till att förhindra en expansion av förädlade biobränslen.

Herrar Ingvar Carlsson och Bengt Westerberg, när skall ni i handling visa att det finns täckning för ert fagra tal om att ni vill gynna förnybar energi och effektivare energianvändning?

Låt mig ta ett annat orimligt exempel. I många år har vi i centern påpekat att nuvarande nedsättningsregler för den energiintensiva industrin är så utformade att de gynnar energislöseri. Ju mer energi som används, desto billigare blir den. Den energi som kan sparas är i allmänhet helt skattefri, och lönsamheten vid investering i effektivare energianvändning blir dramatiskt låg. Det är inte genomsnittspriset utan mindre än hälften av detta som i många fall gäller.

Vi i centern har kommit med konkreta förslag. Socialdemokraterna har ett flertal gånger sagt: Ni har rätt, så här kan vi inte ha det, men vi måste utreda först. Så har det varit de senaste fem åren. I proposition 111 upprepar

föredragande statsråd åter detta med behov av utredning, eftersom det inte, säger han, är bra som det är. Det räcker inte att tala om långhänkar. Dessa ständiga utredningar är något slags ekorrhjul som socialdemokraterna inte tycks komma ur.

Socialdemokraterna i Sverige vill ge upp målsättningen att inte öka koldioxidutsläppen över 1988 års nivå. Detta sker samtidigt som en konservativ regering i Danmark planerar för en väsentlig sänkning av koldioxidutsläppen.

Det väsentliga är vilka beslut som verkligen fattas för att effektivare energianvändning och förnybar energi skall främjas. Om de besluten blir logiska och rimliga, är inte en absolut lösning i koldioxidfrågan av avgörande betydelse. Det betyder med andra ord att om socialdemokraterna är beredda att i handling visa att de vill få till stånd en miljöriktig förnyelse av vårt energisystem, kan de påräkna centerens fulla stöd. Till att börja med måste dock avarter som gigantiska skatterabatter till miljökrävande kolkondens bort, och nedsättningsreglerna för den energiintensiva industrin måste ändras så att de främjar en effektivare energianvändning och inte motarbetar en sådan. Något i stil med energins utvecklingsfond måste till för att det skall bli möjligt för hela näringslivet och för svenska folket att delta i en aktiv förnyelse av vårt energisystem. Frågan om moms på energi måste också omprövas.

Anf. 8 ANNIKA ÅHINBERG (vpk):

Herr talman! Kärnkraften är inte en mardröm. Den är värre, för den är verkligheten. I alla sina led medför den fruktansvärda miljörisiker, från uranbrytningen till slutförvaret. Bara i Sverige producerar vi 250 ton högaktivt avfall varje år, som vi ännu inte vet hur vi slutligt skall ta hand om. Den börda kärnkraften lägger på mänskligheten är oerhörd. Även när vi inte tänker på den, finns det en ständigt malande ångest över vad som i varje stund kan hända och vad som kan hända långt in i framtiden.

Kärnkraften är också betydelsefull i ett helhetsperspektiv. Kärnkraftssamhället går hand i hand med ett fortsatt slöseri med energi, råvaror och naturresurser. Det är ett förlamande samhälle som tar död på alternativen på många plan. Avvecklingen av kärnkraften går däremot hand i hand med ett samhälle som i högre grad är demokratiskt styrbart och teknikoptimistiskt, eftersom det frigör en ny uppfinningsrikedom. Det rimmar med arbetarrörelsens ursprungliga åtaganden att bygga ett samhälle som är för människans frigörelse och som utvecklar hennes kreativitet och fantasi.

Vi menar från vpk:s sida att det är fullt möjligt att avveckla kärnkraften utan att rubba de andra miljöbesluten. Avvecklingen är inte bara förenlig med utan förutsätter en kraftfull miljöpolitik på alla områden. Jag vill särskilt framhålla trafikpolitiken.

Jag tycker att det är ohederligt av kärnkraftsanhängarna att inte med ett ord beröra att koldioxidutsläppen i så hög grad beror på trafiken. USA är faktiskt världens största koldioxidproducent räknat per capita.

Det är inte ohederligt, men nästan rörande, att en liberal som Bengt Westerberg talar så varmt om myndigheterna. Storebror myndigheterna har sagt

att kärnkraften inte är farlig, och då är Bengt Westerberg nöjd. Det är inte vi.

Ohederligt är det däremot att man inte med ett enda ord berör den lilla "bagatellen" att om man med kärnkraftens hjälp vill minska koldioxidutsläppen behövs det i storleksordningen 4 000 nya kärnkraftverk i världen, utöver de 400 vi redan har.

På måndag börjar riksdagen en viktig del av sin hantering av energipolitiken. Då mottar vi regeringens proposition om den framtida jordbrukspolitiken. Från vpk:s sida vill vi bevara jordbruket, men avveckla kärnkraften. Tyvärr finns det många som vill det motsatta.

Kärnkraften hotar faktiskt jordbruket. Vi har i storleksordningen 500 000 hektar åkermark som behöver tas ur livsmedelsproduktionen till sekelskiftet. Därför måste riksdagens beslut om jordbrukspolitiken innehålla en maximal satsning på produktion av biobränslen. Det inbegriper etanolproduktion, satsning på energiskog och andra energigrödor och i förlängningen framför allt satsning på biogasproduktion.

Naturgasen måste därför redan nu betraktas som en mycket tillfällig nödlösning. Vi ser t.ex. i relationen mellan Sovjet och Litauen vilket hot det innebär att vara beroende av ett annat land för den typen av energitillförsel. Naturgasnätet måste planeras för övergång till en inhemsk biogasproduktion. Satsningen på naturgas får inte hota biobränsleproduktionen i övrigt.

Herr talman! Från vpk:s sida anser vi utan tvekan att det gångna decenniets bristande energipolitik från socialdemokratisk sida är huvudanledningen till att vi i dag befinner oss i en mycket svår situation när det gäller kärnkraftsavvecklingen. I den meningen kan man ha förståelse för den elintensiva industrin, eftersom den under så lång tid inte har vetat vilka förutsättningar den arbetar under.

När det gäller den elintensiva industrin kan jag inte låta bli att åter tänka på jordbruket. Statsministern sade i sitt interpellationssvar att Sverige inte kan gå i förväg och lägga tunga bördor på vår elintensiva industri. Lustigt nog har vi ett helt annat förhållningssätt när det gäller den energi som vi producerar för mänskligt bruk, alltså våra livsmedel. I det sammanhanget slår sig socialdemokraterna för bröstet och säger att vi måste gå före alla andra länder i världen, avreglera jordbruket, öppna för en internationell handel. Hur kan det komma sig att man känner så stor oro – naturligtvis befogad – för de 1000 000 som är sysselsatta i den elintensiva industrin, men så litet av oro för de 1000 000 jordbruksföretagen, som faktiskt sysselsätter många fler? När det gäller dem har man inte ens bemödat sig om att försöka göra en utredning om vad den framtida avregleringen och förändringen för landsbygden kommer att få för konsekvenser för jordbruket.

Detta visar, tycker jag, på ett visst mått av politisk feghet. Inför en del intressenter i vårt samhälle är man mycket ödmjuk och ständigt beredd att göra sitt bästa för att tillmötesgå dem. Men för andra har man inte alls den förståelsen. Det är beklagligt.

Herr talman! Som jag sade är utan tvekan den socialdemokratiska politiken en av anledningarna till de problem vi står inför. Men inte desto mindre är kärnkraftsavvecklingen en strategiskt oerhört viktig framtidsfråga. Jag vill därför säga att vi för vår del är beredda att föra diskussioner som leder till

att kärnkraftsavvecklingen kan garanteras och säkerställas, och att vi därmed kan ta det första riktigt betydelsefulla steget in i en alternativ framtid.

Anf. 9 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Jag har nu lyssnat i tre kvart på oppositionens företrädare. I ett enda avseende är man mycket samstämmig – när det gäller att angripa socialdemokratin. Men så fort man kommer in på sakfrågorna skiljer man sig och intar fem olika ståndpunkter. Det är väl ett viktigt motiv till att en överläggning kommer till stånd för att vi skall se om det är möjligt att ändå skapa något större samstämmighet i denna för vårt land och för medborgarna så viktiga fråga.

Jag vill försöka inleda den dialogen i dag när det gäller priset, för jag tror att just prissättningen är en sådan fråga där diskussionen bör gå vidare. I anslutning till vad Bengt Westerberg sade vill jag bekräfta att vad vi uttalar oss för är en fortsättning av det nuvarande prissättningsystemet. Det har visat sig vara robust och ha den flexibilitet som är nödvändig. Det har klarat införandet av hela kärnkraftsprogrammet, och det bör också enligt vår uppfattning klara avvecklingen av kärnkraftsprogrammet.

Jag citerar direkt ur ett pressmeddelande från Kraftverksföreningen, bara en månad gammalt: "Kraftföretagen vill slå fast att elpriset också framöver skall motsvara ett slags genomsnittskostnad för elproduktionen, och inte baseras på kostnaden för dyr och tillkommande kraft, s.k. långsiktig marginalkostnad." Det är alltså de branschskunniga som har uttalat denna uppfattning.

Det vore naturligtvis mycket olyckligt att på en gång genomföra en prissättning som skapar väldiga vinster i kraftföretagen och samtidigt slår ut vår basindustri. Jag tror faktiskt att inget politiskt parti skulle kunna stå till svars för det. Men detta är en fråga där vi kan fortsätta diskussionen.

Den andra frågan som jag vill ta upp här gäller koldioxiden. Det är faktiskt ganska dystert att konstatera att vi inte orkar med litet mer av saklighet i en sådan här fråga. Får jag slå fast några fakta:

Koldioxidutsläppen i Sverige har minskat med över 30 % från 1970 till 1988. Koldioxiden är bara ett av de ämnen som leder till växthuseffekt. Vi kommer nu att gå vidare och satsa på flera områden, framför allt när det gäller freonerna, så att vi till 1995 får ned växthuseffekten med 35–45 %. Det är alltså inte så att vi ger upp vårt inhemska arbete när det gäller klimatpåverkan; tvärtom driver vi det med väldig kraft.

Eftersom jag hörde Gunnar Hökmarks partiledare i går på detta område framställa Sverige som en internationell miljöbov, vill jag säga att detta är hyckleri. Det finns ingen trovärdighet i ett sådant uttalande. Alla vet att Sverige här går i spetsen. Jag har som vetenskaplig rådgivare Bert Bolin, som leder FN-studien på det här området och som är en av världens absolut främsta forskare på detta område. Hans råd har väglett den arbetsgrupp som jag har ställt mig bakom. Vilka vetenskapliga rådgivare i klass med Bert Bolin kan Gunnar Hökmark åberopa sig på?

Får jag också som jämförelse nämna att Förenta Staternas koldioxidutsläpp per invånare är dubbelt så högt som det vi har i Sverige. Och eftersom Ivar Franzén nämnde Danmark vill jag tillägga att Danmarks koldioxidut-

släpp per invånare är 12,5 ton, medan Sveriges är 7 ton. Vi har verkligen ingen anledning att skämmas för de insatser som vi har gjort på det här området. Vi har drivit en politik som faktiskt kan ses som ett exempel för omvärlden.

Men nu kommer vi fram till den situation där vi befinner oss i dag. Här har moderaterna mycket skickligt drivit igenom ett beslut i riksdagen och fått till stånd ett koldioxidtak på grundval av 1988 års nivå. Det var hög vattentillgång, som gjorde att vi hade mycket små utsläpp det året. Det innebär att om vi vill inleda kärnkraftsavvecklingen 1995 är det omöjligt; det finns motstridiga beslut. Då tycker vi att det är rimligt att de partier som i motsats till moderaterna verkligen vill ha en kärnkraftsavveckling diskuterar hur vi skall klara ut detta problem. Det är ett andra skäl till att vi har utfärdat denna inbjudan. Jag förstår att moderaterna inte har ett intresse av detta, att man uttalar sig som Gunnar Hökmark gjorde här. Men jag har mindre förståelse för de övriga partier som faktiskt i princip önskar en kärnkraftsavveckling.

Till slut, herr talman! Skillnaden mellan Gunnar Hökmark och mig i denna debatt är kanske den att jag har varit statsminister i ett land där man vaknade en morgon med radioaktivitet över landet, med de moln som kom in från Sovjetunionien. Det var radioaktivitet som drabbade människor, djur och växtlighet. Den ovisshet som vi kände då – och som jag som högste politiskt ansvarig upplevde då – har övertygat mig om att det är en orimlighet att i längden använda en energikälla som kan ha så fruktansvärda konsekvenser. Denna riksdag har bestämt sig för att kärnkraften skall avvecklas, och vi har i vår rapport försökt redovisa de praktiska problem som är förknippade med en kärnkraftsavveckling. Jag hoppas att riksdagen skall kunna fortsätta en konstruktiv diskussion om hur vi också skall klara problemet i praktiken.

Anf. 10 BENGTT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Det är bra om regeringen står fast vid att vi skall fortsätta med samma prissättningsprinciper som hittills inom elproduktionen. De bygger, som jag sade, på att man har kortsiktiga marginalkostnader, men med de restriktioner som ägarnas avkastningskrav innebär. Kommer vi att tillämpa de prissättningsprinciperna, kommer det också att innebära, om vi inte genomför en förtida avveckling av kärnkraften, att vi får en successiv prishöjning under ett antal år framåt. Det är till en sådan utveckling på pris-sidan som det är lättast för industrin, för dem som skall göra hushållande insatser och för dem som skall producera ny elektricitet, att anpassa sig.

Jag håller med om en del av det som Ingvar Carlsson säger om koldioxidmålet. Det är nästan litet genant att höra representanter för det populistiska blocket i riksdagen tala om det här koldioxidmålet, när åtminstone två av partierna har motsatt sig den höjning av bensinskatten som har genomförts den 1 mars och som naturligtvis också är ett viktigt led i kampen mot ökade koldioxidutsläpp. En del av de invändningar som Ingvar Carlsson har tycker jag att man skall fästa vikt vid, t.ex. när det gäller riskerna för att produktion flyttar utanför Sveriges gränser om vi har för hårda restriktioner för svensk industri.

Men det är en helt annan sak att säga att vi skall lägga ner väl fungerande

och säkra kärnkraftverk och till följd av detta ytterligare öka koldioxidutsläppen i Sverige.

Ingvar Carlsson konstaterar i något av de aktstycken som under det senaste dygnet har tillkännagivits att vi t.ex. beträffande värmeproduktionen här i landet skall försöka hålla koldioxidmålet. Det är bara när man är utsatt för internationell konkurrens som det finns anledning att se litet annorlunda på koldioxidmålet.

Även när det gäller elproduktion är vi ju i precis samma situation. Vi har möjligheter att producera el utan koldioxidutsläpp, men Ingvar Carlsson är beredd att avstå från den möjligheten och i stället öka koldioxidutsläppen. Det är detta som vi tycker är oacceptabelt.

Jag ställde i mitt första anförande en fråga till Ingvar Carlsson om vad de överläggningar som regeringen tänker inbjuda till ytterst syftar till. Är tanken att regeringen skall få hjälp att överge koldioxidmålet, dvs. att något parti skall ställa upp så att vi kan ersätta kärnkraft med fossil kraft?

I så fall har Annika Åhnberg för kommunisternas räkning meddelat att de är beredda att göra så. Därmed är den parlamentariska situationen för regeringen löst. Däremot skulle detta innebära utomordentligt stora problem för svensk ekonomi och för den globala miljön.

Därför vill jag än en gång fråga Ingvar Carlsson: Är regeringen för sin del beredd att överge målet om den förtida avvecklingen av kärnkraften eller är det detta andra som är syftet? Om det är det senare som gäller är det lika bra att regeringen inleder bilaterala överläggningar med vpk och inte har några diskussioner med övriga partier.

Anf. 11 GUNNAR HÖKMARK (m):

Herr talman! Statsministern sade att det som skiljer honom från mig är att han har varit statsminister i ett land där radioaktiviteten vällde in – jag tror det var så han sade.

Det är förvisso sant att han är statsminister, men vi är båda medborgare i detta land. Vi har båda ett ansvar för att den politiska debatten är hederlig och korrekt.

Den statsminister som Ingvar Carlsson refererade till, nämligen han själv, tillsatte också en expertgrupp efter Tjernobylylyckan. Den gruppen konstaterade att olyckan inte gav någon anledning att revidera uppfattningen om den svenska kärnkraftens säkerhet. Men om Ingvar Carlsson vill antyda att den svenska kärnkraftens säkerhet har likheter med den sovjetiska, dvs. att vi faktiskt står inför sannolikheten av en nära förestående olycka, bör han i så fall klargöra detta. I så fall har vi i det här landet en statsminister som är fullkomligt ansvarslös i denna fråga, eftersom han tillåter drift av anläggningar som är farliga och som jag aldrig skulle acceptera drivs i Sverige.

Herr talman! Jag refererade tidigare till en debattartikel i Dagens Nyheter som Ingvar Carlsson hade skrivit. Han målade där upp den globala faran av växthuseffekten och risken för att vissa delar av vår jord kan bli obeboeliga.

Det som framkommer i denna debatt är att statsministern prioriterar partitaktiken och väljer skrämselpropaganda i stället för att ta växthuseffekten på allvar. Det är omoraliskt att handla så, om Ingvar Carlsson står fast vid vad han skrev i artikeln.

Det verkar dock vara på det sättet att hans vetenskaplige rådgivare har gett honom rådet att strunta i koldioxidtaget och att öppna möjligheter för att Sverige skall bli ett land som kraftigt ökar sina utsläpp av koldioxid i en tid då all internationell expertis slår fast att en av de viktigaste uppgifterna i kampen mot växthuseffekten måste vara att frysa utsläppen, att nå ett tak.

I näringsutskottet hade vi nyligen en utfrågning där den internationellt mycket kände forskaren Paul Crutzen vädjade om att Sverige inte skall ge upp sitt koldioxidtak.

Då är frågan: Vad kommer ni att göra då ni har startat utbyggnaden av den fossila kraften och världen enas om en klimatskyddskonvention? Även om den tillkommer utan svensk tillskyndan måste den likväl rimligtvis ändå gälla oss. Skall ni då börja en avvecklingsplan för den s.k. fossila kraften?

Anf. 12 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Den här debatten är ganska intressant, eftersom den i mycket stor utsträckning kretsar kring växthusgasproblematiken och koldioxidutsläppen. Varken Bengt Westerberg, Gunnar Hökmark eller statsministern diskuterade bilismens utomordentligt stora inverkan. Det är bara vi i miljöpartiet och Annika Åhnberg som berört den frågan. Det är intressant att man inte vill säga någonting om denna fråga och verkligen ta itu med den.

Det skulle vara intressant att höra vilken åsikt statsministern har om vad vi faktiskt kan göra för att minska koldioxidutsläppen från bilismens sida. Det är ju en del av den helhet som vi talar om i detta sammanhang. Tar man inte in helheten i denna diskussion, då är det dåligt. Dessutom har Krister Skånberg mycket klart uttalat att vi från miljöpartiets sida är intresserade av en diskussion om dessa frågor, eftersom vi gemensamt måste lösa det samlade problemet. Vi vet ju att vi kan avveckla kärnkraften och klara koldioxidmålet och andra miljöpolitiska mål. Det måste vara en samlad uppgift för svensk politik att verkligen klara de problemen. Vi är självfallet intresserade av det. Men då måste man också – faktiskt – ta itu med bilismens och flygets stora utsläpp.

Det är beklämmande att varken moderater eller folkpartister är villiga att över huvud taget nämna någonting om detta. Jag uppfattar det som en form av oärlighet och falskhet att på detta sätt använda koldioxidfrågan som en murbräcka för att bibehålla en fullkomligt livsfarlig energiform, nämligen kärnkraften. Det går inte att med statliga utredningar säkerställa att olyckor inte inträffar. Det finns alltså en egendomligt stark tro på myndighetsbeslut som säkerställande av en energiforms ofarlighet. Den tron är jag förvånad över i det här sammanhanget.

Olyckor inträffar ju oftast på grund av mänskliga svagheter, och dem kan man inte kommendera bort eller utreda bort, så att säga. De finns. Vi har sett dem i så många olika sammanhang. Den dag då en kärnkraftsolycka inträffar blir den mycket stor. Därför är det så viktigt att vi nu sätter i gång med all den kraft vi har för att avveckla kärnkraften, och att vi samtidigt kommer till rätta med växthusgaserna.

Då måste vi ta alla frågor i ett sammanhang och även angripa bilismen och de faror den för med sig.

Anf. 13 KRISTER SKÅNBERG (mp):

Herr talman! Jag förstår inte riktigt varför statsministern är besviken. Jag har hört att företrädare för tre partier har sagt sig vara beredda att komma till överläggningar.

Självklart är det viktigt att överlägga om hur vi skall bli av med kärnkraften och hur riksdagen skall kunna stå för de beslut som fattats.

Det är väl rimligt att som utgångspunkt för överläggningarna inte ha föreställningen att riksdagen har fattat felaktiga beslut. Vi måste väl i stället utgå ifrån att vi har varit tillräckligt förutseende och att alla besluten skall kunna behållas. Om vi kan hitta en sådan lösning måste väl det vara bättre än att svika och bryta upp beslut. Ett sådant handlande skapar ju inte något förtroende.

I Danmark har de nyligen fattat beslut i Brundtlandrapportens anda. Det, herr talman, är mycket intressant. Brundtlandrapporten har ju rekommenderat i-länderna att halvera sin energiförbrukning. Vi i miljöpartiet har sagt att vi skall minska energiförbrukningen med 2 % per år. I Danmark har man visserligen en lägre målsättning, men man har som första land sagt att man fram till år 2005 skall minska energiförbrukningen med ungefär 15 %. Man minskar koldioxidutsläppen med 20 %, kväveoxidutsläppen med 50 % och svaveldioxidutsläppen med 60 %. Detta gör man bl.a. genom en satsning på effektivare energianvändning. Man minskar koleldningen kraftigt. Man satsar på decentraliserad kraftvärme och på biobränslen. Vi kan alltså på mycket nära håll hitta parter att rådgöra med om hur detta svenska s.k. problem skall kunna lösas.

Jag har tidigare sagt att Sverige egentligen är tekniskt sett framstående på detta område. Inom bl.a. skogsindustrin har man kommit långt när det gäller både att använda skogens tillgångar och att utvinna energi så effektivt som möjligt. Där finns ännu mera att göra, bl.a. genom att skogsindustrin får möjlighet att satsa på förgasningsteknik. Över huvud taget är biogasen ett mycket viktigt område. När vi lär oss att generera och använda biogas effektivt, kan vi i våra kraftvärmeverk få ut dubbelt så mycket el som i dag, vilket är mycket viktigt för att åstadkomma balans.

Anf. 14 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Den här debatten rör sig ju bara om delar av helheten. Vi debatterar koldioxid som en del av den totala växthuseffekten. Vi debatterar elenergin som en del av hela energiförsörjningen. Men vi måste ju minska inte bara elkonsumtionen, utan vi måste minska de totala utsläppen av växthusgaser, och vi måste minska energikonsumtionen totalt, annars kommer denna jord inte att klara sig över huvud taget.

Jag måste ställa en fråga till Ingvar Carlsson. Om jag har förstått socialdemokraterna rätt är de inte beredda att göra någonting åt elenergikalaset i dess helhet, utan de menar att elenergikalaset måste fortsätta, och därför måste koldioxidtaket tas bort. Vi säger å andra sidan att det finns en sådan potential när det gäller elenergihushållningen i landet att vi kan klara både – och. Det tycker jag borde vara en utgångspunkt för diskussionerna om hur man skall lösa denna problematik i stället för att börja med konstatera att detta inte är möjligt.

Den långsiktiga marginalkostnaden, som vi talade om tidigare, medför förvisso högre intäkter för företagen, men dessa pengar går ju att dra in skattevägen. Jag ser inget problem i detta.

Bengt Westerberg, jag förstår inte hur folkpartiet resonerar. Jag ser i Bengt Westerbergs interpellation att han mycket riktigt angriper genomsnittspriset, men han säger också:

”I allt väsentligt kan emellertid samma effekt uppnås genom att man avstår den förtida avvecklingen och håller fast vid den riktiga prissättningsprincipen.”

Att folkpartiet håller fast vid den riktiga prissättningsprincipen accepterar jag, men hur i hela fridens namn underlättas detta genom att man senarelägger avvecklingen? Det förstår inte jag.

När det gäller prishöjningar är att märka att sådana ju kommer att ske i alla länder. Och prishöjningar sker fortast i de länder som inte har någon vattenkraft, och det är det flesta länderna.

Om jag har förstått Gunnar Hökmark rätt så är han anhängare av subventioner och planekonomi. Han vill nämligen ha energisektorn uppbyggd på ett sådant sätt. När han talar så engagerat om koldioxidutsläppen, hur i hela fridens namn kan han då acceptera att trafiken i det här landet ökar med 5 % per år och att koldioxidutsläppen från trafiken därmed också ökar? Trafiken är ju det stora problemet när det gäller koldioxidutsläppen.

Anf. 15 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Statsministern vill markera koldioxidtakets speciella besvärlighet genom att säga att 1988 var ett unikt år när det gäller vattenkraften. Låt mig bara konstatera att vattenkraftsproduktionen både 1987 och 1989 var ungefär 3 TWh högre. Den var i runda tal 69 TWh 1988, 71 TWh 1987 och 71 TWh 1989. Så långt är alltså 1988 inte något speciellt år även om det självfallet var ett bättre vattenkraftsår.

Att göra jämförelse med Danmark är kanske att förhäva sig litet grand. 30 % av Sveriges energiproduktion består trots allt av vatten och biobränslen. Jag tänker bort kärnkraften. Varken biobränslen eller vattenkraft ger någon koldioxid. Danmark har knappast någon vattenkraft eller några biobränslen.

För att vara helt tydlig vill jag upprepa att koldioxidtaket i och för sig är en mycket viktig fråga. Men något som är ännu bättre är en samling konkreta beslut som med säkerhet leder till att inte koldioxidutsläppen ökar. Vi i centern menar att det är mycket rimligt och kanske t.o.m. mycket bra att man fattar dessa beslut om koldioxiden i stället. Då kommer nämligen både detta mål och mer därtill att uppnås. Detta är en både rimlig och mycket realistisk politik.

Bengt Westerberg talade om bensinskatten. Centern har föreslagit en högre bensinskatt än folkpartiet när det gäller punktskatt och koldioxidskatt. Däremot har vi i centern gått emot en momshöjning därför att den drabbar så orättvist. Den drabbar ungefär hälften av bensinförbrukarna. Den vanliga knegaren får betala fullt, men direktören drabbas inte. Det är, litet tillspetsat, folkpartiets modell för vem som skall hushålla med energin i Sverige.

Ökad elanvändning var en ganska viktig del i statsministerns interpellationssvar. Även i fråga om detta tycker jag att det finns en del felaktiga siffror. Jag fick i går Kraftverksföreningens verksamhetsberättelse för 1989 i min hand. Jag kunde då konstatera att den slutliga elanvändningen, om man tar bort omkopplings- och överföringsförluster, för 1987 blev 20,8 TWh, 1988 119,9 TWh och 1989 118,8 TWh. Det är alltså en minskning av den primära slutliga elanvändningen. Med en sådan aktiv energipolitik som centern förordar är det möjligt att fortsätta utvecklingen. Då kan vi, med sakligt riktiga beslut, klara ett koldioxidtak.

Anf. 16 ANNIKA ÅHINBERG (vpk):

Herr talman! Jag är litet förvånad över vad herr statsministern sade, eller rättare sagt vad han inte sade i sitt inlägg. Uppriktigt sagt verkar det som om han inte lyssnade så noga. Kanske berodde det på att vi har trängt oss in i något som var avsett att vara en dialog mellan herr statsministern och Bengt Westerberg. Kanske blev herr statsministern så upprörd när svensk politikers boyscout den här gången inte stod upp och sade "alltid redo" att statsministern inte hörde vad vi andra sade. Det var faktiskt företrädare för minst tre partier som framhöll att vi är angelägna om att föra en diskussion som bygger på förutsättningen att kärnkraften måste avvecklas.

Sedan vill även jag ha sagt att vi anser att det kan göras utan att koldioxid-taket höjs. Vi ser fram emot de kommande diskussionerna där vi gärna skall dela med oss av dessa kunskaper. Det innebär bl.a. kraftfulla åtaganden när det gäller trafikpolitiken. Men vi vill inte gå in i dessa diskussioner, om en höjning av koldioxidutsläppen är en förutsättning. Den enda förutsättning vi kan tänka oss att acceptera i denna diskussion är att kärnkraften måste och skall avvecklas.

Anf. 17 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Statsministern konstaterade att den kärnkraft som stängs av i allt väsentligt måste ersättas med ny kraft. Det är, är såvitt jag förstår, ett korrekt påpekande. Säkert kan vi öka det totala energisparandet. Men all erfarenhet säger att för att nå också ett ökat energisparande behövs det snarare mera än mindre tillgång till just energiformen el. Hur skall vi få fram den el som skall ersätta elen från de för tidigt avvecklade kärnkraftverken? Att vi skall hålla fast vid sluttidpunkten, år 2010, är vi överens om.

Under många år har svenska politiker från olika politiska partier talat varmt för ett energisystem baserat på uthålliga, miljövänliga och helst inhemska energikällor. Är det dessa energislag, kan man fråga sig, som kommer inom några år som en följd av en för tidig avveckling? Mitt svar på det är oreserverat nej. Det vi får i stället är mer naturgas – det står också i det papper som vi har fått del av från den s.k. rödklövergruppen, som jag verkligen tycker gör starkt skäl för sitt namn. Naturgasen kommer att ta en mycket stor del av den svenska värmemarknaden med denna uppläggnings. Det utrymme som då blir kvar för andra energislag kommer inte att räcka för att det skall vara ekonomiskt meningsfullt att t.ex. göra den satsning på att utveckla biobränslen som vi från folkpartiets sida har funnit så oerhört angelägen. Vi har också, som statsministern säkert erinrar sig, föreslagit att vi i

politiska sammanhang skall diskutera just bioenergens plats i det svenska energisystemet och förorda tillsättande av en bioenergikommission, ett förslag som socialdemokratin har avvisat.

Naturgasen blir inte någon tillfällig nödlösning, som Annika Åhnberg sade. Om man lägger ner tiotals miljarder för att bygga ut ett naturgassystem, måste man också vara helt medveten om att det systemet under en mycket lång tid kommer att användas för att förse den svenska värmemarknaden med energi. Det slår effektivt ut bioenergin, och en lovande utveckling som faktiskt är på gång kommer därigenom att stoppas. Denna konsekvens vill varken centerpartiet eller miljöpartiet acceptera. Jag tror att i varje fall de mer medvetna inom partierna uppfattar att det blir så, men deras oerhörda angelägenhet om att snabbt komma i gång med kärnkraftsutvecklingen gör att de stoppar huvudet i sanden. Jag önskar och hoppas att de skall få upp det innan det är för sent.

En ytterligare fråga, herr talman, är varifrån vi skall få denna naturgas. Det finns olika möjligheter, men vi kan inte bortse från att de största reserverna av naturgas finns i vårt närområde, i Sovjet. Det pågår förhandlingar mellan Swedegas och Sovjet om import av naturgas till Sverige. Samtidigt som sådana förhandlingar alltjämt är aktuella ser vi konsekvenserna för ett litet land av att vara i ett beroendeförhållande till Sovjet när det gäller leveranser av naturgas. Litauen känner i dag utomordentligt påtagligt att Sovjet genom Litauens beroende av naturgas kan utöva stark politisk påtryckning på landet.

Jag frågar statsministern om han vill försäkra kammaren att han inte kommer att acceptera att någon del av Sverige blir beroende av Sovjet för sin energiförsörjning.

Anf. 18 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Claes Roxbergh drog slutsatsen att det socialdemokratiska partiet och regeringen inte skulle vara intresserade av att göra något åt hushållningen. Ingen slutsats kan vara felaktigare. Jag har all förståelse för om Claes Roxbergh inte har hunnit läsa vårt förslag ännu, men hushållningsåtgärderna intar en mycket viktig del i vårt förslag. Dessutom vill vi satsa på forskning och utveckling, inte bara inom detta område utan även inom andra områden som leder till en miljövänlig energiproduktion, för att också den vägen möta behovet. Vi gör bedömningen att vi redan i det kortare perspektivet skall kunna få ut en viss effekt av vindkraft. Vi är mycket positiva till bioenergin. Det är inte så som Hadar Cars befarar, att man ute i landet inte skulle vara intresserad av dessa satsningar och inte planera sådana. Bara under den senaste tiden har vi hört att två stora kommuner, Sundsvall och Gävle, har sådana planer. Andra kommuner är i gång. Vi är intresserade av att skapa villkor och förhållanden som gör att kommunerna fortsätter att satsa på biobaserad kraftvärme.

Därtill gör vi bedömningen att om vi skall avveckla kärnkraften över huvud taget – då talar jag inte bara om de första åren utan även om åren på andra sidan 2000 – är det nödvändigt att använda naturgas i viss utsträckning, som trots allt är ett acceptabelt energislag. Därför ligger detta i vårt förslag.

Sedan ställdes frågan av bl.a. Bengt Westerberg om vad syftet med över-

läggningarna är. Partierna kan ha olika syften, men vår utgångspunkt är att vi har konstaterat att riksdagen har fattat motstridiga beslut på ett område där det är oerhört viktigt att vi har en långsiktighet – inte minst med tanke på industrin – som säger, att skall man kunna göra investeringar i Sverige och inte lägga dem utomlands, så vill man ha besked om vår energipolitik på längre sikt. Då tror jag att den nuvarande osäkerheten, olika besked från olika grupperingar, är olycklig. Jag ser det som en klar fördel om vi skulle kunna komma fram till en så bred enighet om den långsiktiga energipolitiken att alla upplevde att nu känner vi villkoren, nu vet vi spelreglerna.

Vad vill vi när det gäller koldioxidmålet? Till att börja med kan jag säga att vi tycker att det är viktigt att riksdagen gör sin bedömning av den samlade klimatstrategin, att man inte bara rycker ut en del av det som har en påverkan på klimatet. Jag skulle se det som en stor fördel om Bert Bolin, när vi nu har en av världens främsta experter, kom till sådana överläggningar och redovisade sina synpunkter. Jag tror att alla partier skulle ha stor glädje och nytta av det.

Sedan vill jag säga några ord om bilismen. Återigen, Gunnar Hökmark, upplever jag en väldig dubbelmoral. Att tala så oerhört engagerat mot effekterna av koldioxidutsläppen i energiproduktionen men att aldrig ha ett ord att säga om bilismens effekter på samma område! När vi lägger fram ett förslag, i det här fallet folkpartiet och socialdemokraterna, om en höjning av bensinskatten, som faktiskt är ett marknadsekonomiskt medel att göra något åt koldioxidutsläppen, då går moderaterna emot. Det slår sönder trovärdigheten, tyvärr inte bara till moderaterna utan till politikerna över huvud taget, när man inte kan ge en mer konsistent, genomtänkt och – skulle jag vilja säga – hederlig redovisning av det politiska budskapet.

Om lösningen på växthuseffekterna ligger i att vi satsar på kärnkraft, skall vi inte stanna vid den utbyggnad som kan konstateras i världen i dag. I så fall blir det en enorm satsning på kärnkraft i Förenta Staterna, Sovjetunionien, tredje världen och även i Europa. Är det den linjen som moderata samlingspartiet står för?

Om vi diskuterar en sådan sak som hoten mot jorden på grund av de energi-, uppvärmnings- och trafiksystem som finns, måste vi göra bedömningen från sådana utgångspunkter. Jag har inte uppfattat att Gunnar Hökmark vill dra den slutsatsen, och då blir inte heller angreppen mot den svenska avvecklingen av kärnkraften särskilt trovärdiga.

Till slut några ord om Danmark. Om man i Danmark har en förbrukning om 12,5 ton per invånare – Sverige har en förbrukning om 7 ton per invånare – är det klart att Danmark i fortsättningen rimligen har större sparmöjligheter än vad Sverige har. Det är således inte så märkvärdigt. Det visar bara att Sverige delvis på grund av gynnsamma villkor – men i andra avseenden har vi ogynnsamma villkor. Ivar Franzén, med tanke på klimat och avstånd – har kommit betydligt längre när det gäller att nedbringa koldioxidutsläppen per invånare. Därför tycker jag inte att man skall utmåla oss som en internationell miljöbov. Det var det som var mitt budskap.

Anf. 19 BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Jag skall börja med att säga något om bilismen. Jag blev något förvånad över Ivar Franzéns kommentar här. Han gav ju sken av att cen-

terpartiets koldioxidskatt och punktskatt var riktade bara mot direktörer – medan momsens skulle slå mot knegare. Jag skulle önska att Ivar Franzén ville använda sin återstående replik till att utveckla resonemanget om centerpartiets skatt som bara skall drabba direktörer. Jag är helt övertygad om att det är svårt att utforma en sådan skatt. Det vore alltså intressant att få besked om de tekniska detaljerna.

Sedan kan man konstatera, även om det är en klen tröst en dag som denna, att hade linje 3 vunnit i folkomröstningen 1980 – för övrigt finns det åtskilliga företrädare här för denna linje – skulle koldioxidutsläppen i dag i Sverige ha varit katastrofalt mycket större än de är. Vi hörde tidigare här att de faktiskt har minskat, och det är glädjande. Men det beror just på att vi har ersatt fossilkraft med kärnkraft. Det är alltså det som är den grundläggande förutsättningen för den förbättrade miljön och de minskade utsläppen i Sverige.

Ingvar Carlsson konstaterar att riksdagen har fattat motstridiga beslut. Det har stått klart ganska länge – utom för vissa ledande regeringsföreträdare, bl.a. det statsråd som just nu sitter bredvid Ingvar Carlsson här i kammaren. Men det är bra att även Birgitta Dahl har kommit till insikt och att regeringen omfattar denna insikt.

Det finns två möjligheter. Det ena alternativet är att man ger upp koldioxidmålet, vilket verkar vara regeringens förstahandsalternativ. Men det är oklart huruvida man får stöd av vpk i det avseendet. Annika Åhnberg sade i sitt första inlägg att man kunde acceptera naturgas under en övergångstid. I sitt andra inlägg sade hon att om man gjorde det, skulle trafiken minskas så mycket att koldioxidutsläppen inte ökade. Men det skulle faktiskt kräva en halvering av trafiken i Sverige. Jag tror inte att ens Birgitta Dahl, som i vissa stunder talar illa om trafiken, skulle vara beredd att vidta så drastiska åtgärder att trafiken halverades för att vi skulle hålla koldioxidutsläppen konstanta.

Det andra alternativet är att uppskjuta den förtida avvecklingen. Det är faktiskt den förtida avvecklingen – som inte är motiverad av säkerhetsskäl och som är vansinnig från samhällsekonomiska utgångspunkter – som gör att vi är i en besvärlig situation.

Vi i Sverige har tagit på oss stora och svåra energipolitiska uppgifter. Men vi gör det ännu svårare för oss själva genom den förtida avvecklingen, som ju inte alls förutsattes i linje 2 år 1980.

Jag anser att jag ännu inte har fått något svar på den fråga som jag har ställt två gånger till statsministern och som jag nu ställer för tredje gången: Är socialdemokraterna och regeringen beredda att ompröva beslutet om en förtida avveckling och därmed skapa förutsättningar för en dialog också med bl.a. folkpartiet, eller tänker regeringen bara göra upp med de partier som värderar kärnkraftsavvecklingen så högt att de är beredda att ge upp andra mål?

Anf. 20 GUNNAR HÖKMARK (m):

Herr talman! Först vill jag när det gäller bilismen säga att vi kan minska koldioxidutsläppen inom andra samhällssektorer än inom energiproduktionen även om vi avstår från att bygga kraftverk för fossila bränslen, som ju innebär ökade koldioxidutsläpp. Det finns förvisso många olika åtgärder i

det här sammanhanget som vi har resonerat om och som moderaterna har pekat på. Men det verkar litet patetiskt när företrädare för regeringspartiet hela tiden hänvisar till bilismen, som faktiskt har ökat under den tid då vi i Sverige har lyckats minska koldioxidutsläppen. Ingvar Carlsson hävdar att vi i Sverige inte har anledning att ha dåligt samvete när det gäller koldioxidutsläppen, eftersom vi har en politik som lett till kraftigt minskade utsläpp. Men det beror ju på en politik som han vill eliminera. Han vill nu göra det rakt motsatta – ersätta kärnkraft med fossila bränslen. Det är detta som kommer att göra Sverige till en miljöbov i internationella sammanhang. Vi kommer inte att kunna vara pådrivande i det internationella samarbetet.

Herr talman! Det är alltså angeläget att minska det totala bidraget till växthuseffekten. Men t.ex. beslutet om freoner hade fattats när riksdagen fattade beslut i fråga om koldioxideffekten. Det är möjligt att Birgitta Dahl och Ingvar Carlsson inte var medvetna om att dessa gaser också påverkar växthuseffekten. Andra var dock mycket klara över detta. Det såg alltså detta samband, och de inser även att man icke kan bekämpa växthuseffekten om man nonchalerar den växthusgas som står för 50 % av den här effekten.

Herr talman! Det vore bra om vi kunde konstatera att socialdemokratin står inför ett historiskt unikt beslut. Ett land som kan klara koldioxidtaket skall nu alltså genom ett frivilligt och medvetet politiskt beslut frångå detta mycket viktiga tak. Beslutet är unikt så till vida att Sveriges riksdag aldrig tidigare har fattat ett motsvarande beslut. Beslutet är också unikt i ett internationellt perspektiv. Inget annat land kan rimligen ha fattat ett sådant här beslut. Vidare kommer beslutet icke att väcka respekt för svensk miljöpolitik. Dessutom kommer beslutet att leda till en energipolitik som drabbar både energiförsörjning och miljövärden i Sverige.

Jag måste fråga: Om ni inte får något stöd för detta uppgivande av koldioxidtaket, vad skall ni då göra? Skall en ny arbetsgrupp tillsättas? Skall långbänkarnas långbänk bli en långbänk med Carlssons klister som drabbar svensk energipolitik och miljöpolitik på 90-talet?

Anf. 21 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Det är alldeles utmärkt att statsministern också tar upp frågan om trafiken i debatten och säger ifrån. Nu väntar vi bara på de riktiga konkreta förslagen från regeringen om hur vi tillsammans kan minska de farliga utsläppen från trafiken.

Vi har i olika sammanhang med kraft framhållit att t.ex. hastigheterna på våra vägar måste sänkas. Det skulle få väldigt många goda andra effekter. Antalet skador i det svenska samhället skulle faktiskt minska kraftigt. Vi skulle då inte behöva satsa så mycket på den offentliga sektorn och vården. Lidandet i samhället skulle minska högst väsentligt. Dessutom skulle en minskad bensinförbrukning bidra till minskad import och därmed vara till hjälp när det gäller den stadigt försämrade bytesbalansen. Det finns således många positiva värden i detta med att vi får ett grepp om bilismen och utsläppen i det sammanhanget. Vi förväntar oss kraftfulla åtgärder från regeringen. Man säger ju i den här debatten att detta är en viktig del när det gäller växthusgasutsläppen.

Bengt Westerberg säger att det hade sett hemskt ut i Sverige om linje 3:s

förslag hade gått igenom. Det är långt ifrån säkert, därför att då hade utvecklingen i detta land varit en helt annan. Då hade helt andra tekniker utvecklats som hade möjliggjort en god utveckling för detta land, utan att vi hade låst oss fast i ett elberoende genom den enorma elfesten på grund av det våldsamma överskott på elektrisk kraft som var en följd av att socialdemokraterna ville "avveckla med förnuft", vilket innebar att kärnkraftselen tredubblades under mycket kort tid. Om det inte hade gjorts, hade det sett helt annorlunda ut och vi hade haft en helt annan diskussion i detta land.

Jag blir än en gång upprörd över pratet om den förtida avvecklingen. Om man skall avveckla till år 2010 måste man börja någon gång – allt kan inte avvecklas det året. Då skapar man verkligen problem, och det kan väl inte vara meningen.

Vi i miljöpartiet vill avveckla kärnkraften, och vi tänker inte ge upp några andra mål i det sammanhanget, inte koldioxidmålet och inte miljömålen. Det vore klädsamt om Bengt Westerberg och hans parti tog sig an trafikproblemen och bilismens problem, men vi ser ingenting av det. Vi ser inte heller någon ödmjukhet hos Gunnar Hökmark och hans parti, utan där gäller det till varje pris: Tuta och kör, bygg broar, ös på!

Anf. 22 KRISTER SKÄNBERG (mp):

Herr talman! Statsministern talar i sitt interpellationssvar om ökat elbehov, och jag vill bara försöka medverka till att reda ut begreppen litet grand. Behoven ökar säkert av de tjänster som elen ger, t.ex. belysning, ventilation, motorer och kraft till industrin, men med användning av redan befintlig energieffektiv teknik och utrustning kan man nöja sig med att förbruka mellan 50 och 60 % av dessa eltjänstbehov.

Det här kan låta litet mystiskt, men för att underlätta förståelsen skall jag efter anförandet till statsministern överrätta en rapport där Vattenfall är medförfattare. Den finns nu på svenska, och det är intressant läsning.

Jag tror att en bakgrund till att den danska regeringen fattade sitt beslut häromdagen och fick folketinget att följa det är att den danske industriministern har studerat vad energiexperter har presenterat på detta område. Det är inte bara här i Sverige som man har arbetat med effektivare energianvändning, utan man har gjort det internationellt. På ett utskottsförhör i näringsutskottet häromdagen, som har omtalats här tidigare, deltog en dansk teknikprofessor, tidigare rektor för Danmarks tekniska högskola, som också arbetar internationellt med dessa frågor, och jag tror att han har varit en av rådgivarna till den danska regeringen. Jag hoppas därför att statsministern får en givande läsning av rapporten. Det ger möjlighet att bryta upp en onödig motsättning.

Det är naturligtvis också viktigt att inte öka utsläppen av växthusgaser. Andra har här talat tillräckligt mycket om trafiken. Jordbruket har också nämnts, och det är möjligt att det förtjänar att nämnas ytterligare en gång att man också på jordbrukssidan kan göra rätt mycket för att minska belastningen på miljön av växthusgaser. Även naturgasen är en bov, liksom det läckage som naturgastransporterna ger upphov till. Det är alltså ett starkt motiv för att dämpa användningen av naturgas, inte bara därför att den i sig ger koldioxid utan också därför att den läcker metan.

Jag vill också passa på att till statsministern överlämna en rapport från Oslo Lysverker, dvs. energiverket, som visar vad man där gör.

Anf. 23 CLAES ROXBERGH (mp):

Herr talman! Alla de förslag som finns och som statsministern har fört fram är bra, men min väsentliga invändning går ut på att prismekanismen inte används tillräckligt. Ett för lågt pris ger alltså inte någon stimulans till en bättre energi- och clanvändning.

Jag saknar i och för sig en samlad klimatstrategi, som Krister Skånberg kom in på. Det är mycket viktigt att beslut fattas, inte bara om koldioxid utan också om metan och allt annat som släpps ut och som bidrar till uppvärmningseffekten. Det finns risk för att det görs satsningar på annan teknik som förvärrar problematiken. Därför måste vi se till helheten, men för den skull kan vi inte höja koldioxidtaket, utan vi måste ha kvar det och samtidigt införa de andra taken.

Till Bengt Westerberg vill jag säga att strukturen på clanvändningssidan hade varit en helt annan om linje 3:s lösning hade gått igenom, och vi skulle ha haft en mycket stor nytta av den strukturen inför 2000-talet. Vad som nu har hänt är att strukturen har blivit totalt felaktig, då den är uppbyggd på grund av felaktiga prissignaler under hela 1980-talet. Det är katastrofen, och det är det som miljöpartiets omställning rör. Ju fortare omställningen till mera normala förhållanden kommer i gång, desto bättre är det.

Därför förstår jag inte argumentet att en uppskjuten avveckling skulle kunna lösa prisproblematiken. Jag ställde en fråga om det som jag inte fick något svar på. Det här är snarare ett argument för att kunna hålla priset på elkraft ytterligare.

Moderaternas program inom t.ex. kommunikations- och trafiksektorn innebär kraftigt ökade koldioxidutsläpp – det kan ni inte komma ifrån. Gunnar Hökmark. Ni investerar inte i infrastrukturen och inte i järnvägen. Ni låter trafiken växa, och ni vill inte lägga en ordentlig beskattning på bensin. Detta medför ökade koldioxidutsläpp. Sedan kan ni säga: Okej, vi skulle kunna göra det, men då får ni anta våra program på det området.

Jag noterar med intresse att Gunnar Hökmark inte svarade på frågan om planekonomisubventioner inom energipolitiken. Jag tar då för givet att Gunnar Hökmark instämmer i att detta är den ordning som bör gälla inom energipolitiken. Det är intressant för att komma från en moderat.

Anf. 24 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Centerns förslag om bensinskatt drabbar alla lika, och det är bra – det skall vara så. Däremot gör inte moms det. Bengt Westerberg talade om förmånsbilar, och de påverkas inte. När det blir dyrare att ha förmånsbil vill man snarare köra mera. Hälften av bensinförbrukningen i Stockholm berörs inte av momshöjningen. Förmånsbil är mycket vanligare bland direktörer än bland knegare – det är ett känt faktum.

Jag delar Hadar Cars farhågor när det gäller naturgasen. Det är viktigt att göra en mycket försiktigt balanserad satsning på naturgas, om den inte skall få förödande konsekvenser för biobränslena. Den saken måste tas på mycket stort allvar.

Jag är litet förvånad över att folkpartiet på flera punkter motarbetar bio-bränsle, som man säger sig vara så mycket för. Denna klivenhet är typisk för folkpartiet.

Jag vill gärna upprepa de frågor jag ställde i mitt första inlägg till statsministern. Hur blir det med lika beskattning på bränsle, oavsett om det används för el eller värme? Hur blir det med nedsättningsreglerna? Kommer de verkligen att främja effektivare energianvändning? Kommer socialdemokraterna att göra insatser för att skapa lika konkurrens mellan effektivare energianvändning och nyproduktion och mellan olika aktörer? Kommer socialdemokraterna att fullt ut utnyttja skatteinstrumentet för att styra mot ett miljövänligt och effektivt energisystem?

Jag har aldrig utnämnt Sverige till någon miljöbov. Min lilla försiktiga andytan var att vattenkraft, biobränsle och kärnkraft tillgodoser mer än hälften av Sveriges energibehov. Jämförelsen 12,5-7 är därför inget tecken på att vi är så enormt duktiga. Snarare är vi likvärdiga med danskarna och skulle då kunna ha målsättningen att liksom danskarna minska utsläppen.

Statsministern sade också att han var beredd att göra insatser på värmesidan. Här handlade det inte om konkurrens.

Låt mig avsluta med ett litet praktiskt exempel: Trädgårdsodlarna i Skåne använder 25 000 ton kol. 1991 får de för detta 18 miljoner i skatterabatter. Dessa kolpannor kan mycket väl eldas med bio-pellets. Hur skulle det vara att vända på kuttingen och ge ett visst stöd till biobränslen? Därmed skulle inte enorma skatterabatter betalas ut för något som ger oss en sämre miljö. Det är ett praktiskt exempel, som man mycket lätt kan ta till sig.

Anf. 25 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Några länder valde, till skillnad från Sverige, att inte alls använda kärnkraft. I de länderna kunde man tänka sig att få se den fina utveckling som våra vänner i miljöpartiet talar om. Men det är inte så. Satsningen i de länderna, t.ex. i Danmark och Österrike, gjordes på fossileldade bränslen, inte minst på kol, med stora ökade utsläpp av koldioxid, svavel, tungmetaller och andra miljöfarliga ämnen som konsekvens. Det hade också blivit konsekvensen för Sveriges del om linje 3 hade gått segrande ur folkomröstningen.

Herr talman! Utan en betydande satsning på naturgas klarar vi inte att få fram den el som skall ersätta den för tidigt avvecklade kärnkraften. Detta avvecklingsbeslut leder därför till en storsatsning på gas. Resultatet av det blir ökade utsläpp av koldioxid, utsläpp som vi anser det vara så oerhört viktigt att i stället minska.

Vi får ett ökat utlandsberoende i stället för ett minskat utlandsberoende. Jag noterar att statsministern inte, i dag i varje fall, vill säga att vi inte skall importera naturgas från Sovjet, att vi inte skall försätta oss i samma situation som t.ex. Litauen befinner sig i i dag, genom att öppna förutsättningar för politisk påtryckning mot landet. Jag tycker att det vore mycket värdefullt om statsministern hade möjlighet att säga detta i dag.

Beslutet kommer att leda till ökade olönsamma kostnader. Vi skall ersätta befintliga anläggningar med nya, dyra anläggningar. Det har vi råd med, an-

ser statsministern, vid en tidpunkt som den nuvarande, när resurserna inte förefaller att vara överdrivet stora för andra ändamål.

Slutligen får vi, genom en sådan här satsning, ett radikalt stopp för bioenergins möjlighet att spela en betydande roll i det svenska energisystemet. Det är roligt om Ivar Franzén och andra börjar lyfta huvudet ur oljesanden.

En annan ekonomiskt allvarlig konsekvens är att priserna kommer att stiga snabbare i Sverige än de gör i våra konkurrentländer till följd av beslutet om en förtida avveckling av kärnkraften. Detta, herr talman, kommer dess värre med all sannolikhet att påskynda utflyttningen av svenska företag, vilka också kommer att känna risken av elransonering till följd av dessa beslut. Vi vet att förutsättningar kan finnas längre fram för att Sverige skall få en förbättrad konkurrensbild i förhållande till sina konkurrentländer, om avvecklingsbeslutet skulle skjutas upp till början av 2000-talet.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 26 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Fru talman! Det är egentligen Bengt Westerbergs fråga om karaktären på överläggningen som gör att jag begär ordet en sista gång.

Jag är litet tveksam till att gå längre än jag har gjort. Det är inte så länge sedan vi debatterade en stor fråga här i kammaren, det s.k. stopp-paketet från regeringen. Vi blev då kritiserade för att vi låste upp oss och uppträdde som en sorts majoritetsregering i viktiga frågor, i stället för att föra samtal innan vi gav bindande och definitiva besked. Vi försökte därför en annan väg när det gällde att förankra kompletteringspropositionen. Vi har fört samtal i förväg, och vi har varit framgångsrika. Jag tror att det vore olyckligt att gå längre än jag har gjort här och än vi gjorde vid presskonferensen i går.

Den här debatten har visat att det finns vissa frågor som skulle vinna på en fortsatt dialog, innan vi fattar de definitiva besluten. På andra punkter finns förvisso mycket starka låsningar. Jag tror att man vid ett studium av det dokument som vi har redovisat kan upptäcka att både fakta och våra prioriteringar finns ganska tydligt angivna. Samtidigt har jag sagt att det är angeläget att vi kan få en långsiktighet från riksdagens sida, en trovärdighet i energipolitiken. I ett sådant sammanhang skulle jag vilja utveckla att skillnaden i koldioxidutsläppen mellan riksdagsbeslutet om 1995 och 1996, som vi har föreslagit, och linje 2 naturligtvis är mycket marginell.

Jag tror också att Bengt Westerberg underskattar vad som faktiskt krävs för att avveckla kärnkraften år 2010. Vi är såvitt jag förstår helt överens om att så skall ske. Här tror jag att en överläggning skulle kunna medverka till något positivt.

När jag har ordet vill jag bara konstatera att Gunnar Hökmark talar som om vi inte hade haft någon folkomröstning. Men vi har faktiskt haft en folkomröstning som har lagt fast grunderna för den politik vi diskuterar i dag: avvecklingen fastställd till år 2010, bekräftad med ett riksdagsbeslut med mycket stor majoritet. Det kan jag varken som statsminister eller partiledare bortse från.

Förste vice talmannen anmälde att Gunnar Hökmark anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Prot. 1989/90:106
20 april 1990

Överläggningen var härmed avslutad.

Svar på interpellationer

3 § Svar på interpellation 1989/90:145 om respekten för mänskliga fri- och rättigheter i Vietnam

Anf. 27 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Fru talman! Ulla Tillander har i en interpellation frågat mig dels på vilket sätt regeringen verkat för att mänskliga fri- och rättigheter skall respekteras i Vietnam, dels på vilket sätt regeringen framöver avser att verka för att demokrati förverkligas i Vietnam och de mänskliga fri- och rättigheterna respekteras.

Från svensk sida förs en kontinuerlig dialog med Vietnam rörande demokrati och mänskliga rättigheter. Inom ramen för olika bilaterala kontakter, t.ex. i samband med ministerbesök och andra officiella besök, framför vi våra synpunkter i dessa frågor. Jag har själv vid besök i Vietnam tagit upp den viktiga frågan om familjeåterförening och jag vet att även utrikesministern och utrikeshandelsministern har gjort det, när de har besökt Vietnam. Vi har krävt att familjeåterföreningsfallen skall lösas i snabbare takt. Frågor om demokrati och mänskliga rättigheter finns med på dagordningen vid varje officiellt besök.

Grunden för vår dialog med Vietnam och våra möjligheter att främja en demokratisk utveckling utgörs av det bilaterala utvecklingssamarbetet med Vietnam. Detta samarbete erbjuder möjligheter att framföra vår syn på behovet av en mindre centralstyrd och mer öppen ekonomi. Så har t.ex. det största samarbetsprojektet i Vietnam, pappersbruket i Bai Bang, betytt mycket för att öka förståelsen för marknadsekonomiska principer.

Sverige har inom ramen för SIDA:s förvaltningsbistånd bidragit till demokratiseringsprocessen i Vietnam, t.ex. genom att anordna seminarier där svenska gästföreläsare presenterat hur vi i Sverige löser olika frågor med anknytning till demokrati och mänskliga rättigheter.

Som framgår av Ulla Tillanders interpellation pågår sedan år 1986 en förnyelseprocess i Vietnam kallad "doi moi". Hittills har denna process främst inneburit en liberalisering på det ekonomiska området, men den syftar också till insatser på t.ex. rättsområdet.

När den vietnamesiske justitieministern i januari i fjol besökte Sverige, hade vi möjlighet att diskutera på vilket sätt Sverige konkret skulle kunna göra biståndsinsatser på rättsområdet. De samtal som då fördes ledde bl.a. fram till det besök i Vietnam som en svensk-finsk juristdelegation nyligen genomförde. Tillsammans med SIDA och justitiedepartementet bereds nu biståndsinsatser på rättsområdet.

Vietnam framstår i dag, trots trupptillbakadragandet från Cambodja, som ett isolerat land. Denna isolering innebär bl.a. att man är utestängd från stöd från de internationella utvecklingsbankerna. Den svenska regeringen har tagit initiativ till att denna isolering bryts. En normalisering av det internatio-

nella umgänget med Vietnam skulle gagna den vietnamesiska förnyelseprocessen, så att denna kan utvecklas vidare i riktning mot ökad demokrati samt leda till en förstärkning av de mänskliga rättigheterna.

Då Ulla Tillander, som framställt interpellationen, anmält att hon var förhindrad att närvara vid sammanträdet, medgav talmannen att Göran Engström fick delta i överläggningen i stället för interpellanten.

Anf. 28 GÖRAN ENGSTRÖM (c):

Fru talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret.

Ulla Tillander har alltså frågat vilka insatser Sverige kan göra för att förstärka de mänskliga rättigheterna i Vietnam, inte minst mot bakgrund av de relationer som Sverige som biståndsgivare har med Vietnam.

Bakgrunden är ett antal olika rapporter om förtryck och äsidosättande av de mänskliga rättigheterna genom läger, fängelser och inte minst förföljelse av olika religiösa åsiktsriktningar. Det finns exemplifierat i interpellationen.

Det är många som i dag säger att Vietnam vann kriget men förlorade freden. Den åldrande kommunistiska ledningen i Vietnam har alltsedan krigsslutet 1975 varit av gammal stalinistisk karaktär, och den har varit det alltför länge. Freden fick därmed aldrig en chans att på det sätt som annars hade varit möjligt frigöra mänsklig skaparkraft. Det är i dubbel mening tragiskt, efter det långa och svåra krig som det landet genomgick. Det har bl.a. lett till att stora delar av Vietnams befolkning har flytt till omkringliggande länder eller ännu längre bort – alla känner till tragiken runt båtflyktingarna.

Det har också lett till en ekonomisk stagnation. Vietnam är ju geografiskt lokaliserat i världens i dag snabbast expanderande region ekonomiskt sett. Med en riktig ekonomisk politik, eller kanske snarare ett riktigt ekonomiskt system, skulle man ha alla möjligheter att få till stånd en snabb ekonomisk utveckling och därmed ha en ljus framtid, totalt sett.

Egentligen har det varit 15 förspilda år sedan krigsslutet 1975. Nu finns en chans, efter en förnyelseprocess som har kommit i gång sedan 1986. Om man fullföljer avvecklingen – det ordet kommer tillbaka även i den här debatten – av den centralplanerade kommandoekonomin och ersätter den med starka marknadsekonomiska inslag finns en möjlighet att göra något åt den stagnation som har rått.

Vi har från centern många gånger betonat det samband som finns mellan frihet, demokrati och möjlighet att snabbt utveckla u-landsekonomierna. Jag tror att det är en insikt som blivit allt starkare under senare år och som vi från svensk sida kanske har betonat alltför litet tidigare, inte minst i vårt biståndsarbete.

Interpellanten har påpekat de möjligheter som Sverige har att påverka utvecklingen. Vi har för det första som sagt sedan länge speciella relationer med just Vietnam. Jag vill gärna tolka det svar som statsrådet har lämnat på ett positivt sätt. Där redogörs för att vi i Sverige för en löpande dialog med Vietnam omkring de här problemen. Jag förutsätter att den förs med kraft från svensk sida – egentligen med ökande kraft allteftersom sambandet mellan frihet, demokrati och ekonomisk utveckling framstår som allt klarare.

För det andra tänker jag på rättsområdet. Det finns ett samband med att

man bygger upp en lagstiftning och den vägen ger legitimitet åt de mänskliga rättigheterna. På det området sker en beredning mellan regeringen, SIDA och de vietnamesiska myndigheterna. Jag tycker att det är ett positivt besked.

Jag delar också statsrådets uppfattning att det är viktigt att Sverige medverkar i en process för att bryta Vietnams isolering från omvärlden, inte minst på det ekonomiska området. Jag tror att det är en nödvändig förutsättning för att Vietnam skall få en snabbare ekonomisk utveckling och få del av Sydostasiens egentligen makalösa expansion på det ekonomiska området, och tillgång till internationella utvecklingsbankers resurser.

Sammantaget tycker jag att statsrådet lämnat ett positivt svar på Ulla Tillanders interpellation. Jag har dock två frågor.

Det finns en skrivning i svaret om att det största samarbetsprojektet mellan Sverige och Vietnam, pappersbruket i Bai Bang, har betytt mycket för att öka förståelsen för marknadsekonomiska principer. Jag måste fråga: Är det en omskrivning för att man i dag inser att detta kanske totalt sett har varit ett ganska misslyckat u-landssamarbete mellan Sverige och Vietnam? Innebär det här en förståelse för att marknadsekonomin måste betonas mer i det svenska biståndsarbetet, även generellt sett, dvs. utöver vad som gäller Vietnam?

När Sverige fört dialogen kring rättsprinciperna för att stärka de grundläggande mänskliga rättigheterna, vilken reaktion har man då fått från de vietnamesiska ledarna? Finns det någon förståelse för detta eller har man en passiv attityd? Jag tror att det är viktigt att vi verkligen får gehör för detta, så att det inte stannar vid en förstående attityd på papperet utan att det också får genomslag i den ekonomiska politiken.

Den förnyelseprocess som pågår på det ekonomiska området motsvaras inte med säkerhet av en förnyelseprocess på det politiska området – tövåder växlar med åtstramning i den gammalkommunistiska andan. Det finns, tror jag, otvivelaktigt en risk för en kinesisk utveckling även i Vietnam. Det vore intressant att höra statsrådets bedömning av utvecklingen i det avscendet.

Anf. 29 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Fru talman! Först frågan om Bai Bang och dess inverkan på det vietnamesiska samhället.

Man skall ha klart för sig att Bai Bang inte bara är ett pappersbruk. Man kan säga att Bai Bang-projektet är ett av de största regionalpolitiska projekt som har genomförts i Vietnam. Det innebar att bygga upp en helt ny infrastruktur i en region som tidigare hade mycket få människor. Det gällde att bygga upp utbildning och ett samhälle.

Alla utbildningsinsatserna har sedan verkat för en modernisering av det vietnamesiska samhället. Där har man inte bara förmedlat yrkeskunskap inom skogsbruk och pappersframställning utan där har man också förmedlat samhällskunskap och insikt i ekonomiska frågor som jag tror haft stor betydelse för att öppna ekonomin i Vietnam. Att sköta ett så stort företag som Bai Bang har också lärt många vietnameser betydelsen av mer av marknadsekonomiska principer. Det var skälet till att jag nämnde projektet som en positiv insats i det här sammanhanget.

Jag har många gånger tidigare sagt att Bai Bang är ett mycket stort enskilt biståndsprojekt. Det har i sig inneburit många problem under resans gång. Hade man tidigare känt till allt det som man nu vet hade man naturligtvis gjort det på ett annat sätt när man i slutet av 1970-talet påbörjade projektet. Men jag vill inte betrakta Bai Bang som ett misslyckat projekt. Det är, tycker jag, just det här året intressant att notera att vietnameserna nu tar över ledningen av och ansvaret för projektet och att papper produceras.

Den öppning i ekonomin som kan noteras i Vietnam liksom i många andra länder, framför allt i Afrika, där många länder nu genomför ekonomiska reformprogram som innebär mindre av centraliserad ekonomi, har stora återverkningar på det svenska biståndet. Så långt vi kan försöker vi stödja dessa reformprogram och därmed stimulera denna förnyelseprocess.

Man kan naturligtvis alltid fundera över hur mycket gehör man får för sina idéer, men jag tror att det för de ekonomiska tankegångar som vi för fram om behovet av en öppnare ekonomi och mer av marknadsekonomi generellt sett finns en mycket större förståelse än för 50 år sedan.

Det börjar också i de flesta länder finnas en större förståelse för att mer måste göras för demokrati och mänskliga rättigheter. Där kan ibland det vi säger vara svårare för en u-landsbefolkning att riktigt förstå, eftersom man inte har någon erfarenhet av en levande demokrati. Det är viktigt att vi här arbetar vidare och gör vad vi kan för att på alla områden där det är möjligt konstruktivt stödja denna process. Även när det gäller mycket fattiga u-länder måste det vara så att brott mot de mänskliga rättigheterna aldrig får accepteras; det får inte finnas någon ursäkt för den typen av brott.

Anf. 30 GÖRAN ENGSTRÖM (c):

Fru talman! Jag tror att de flesta i dag drar samma slutsats som Lena Hjelm-Wallén: Om vi hade vetat mer om den storskaliga satsning som inleddes i Bai Bang på 70-talet hade vi kanske fattat andra beslut. En förhoppning för framtiden är att vi skall dra lärdom av denna grundläggande erfarenhet.

De flesta av oss inser nog att vi alltför litet har betonat sambandet mellan å ena sidan frihet, rättstrygghet och öppenhet och å andra sidan ekonomisk utveckling även i ganska underutvecklade länder, som inte har några demokratiska traditioner. Det kan vara intressant att ta del av Ekonomisk Debatts senaste temanummer om utvecklingen i ett antal utvecklingsländer, bl.a. afrikanska. Man har gjort den entydiga erfarenheten att den på 60- och 70-talen förhärskande doktrinen om en långt gående centralplanering och reglering av ekonomin har lett utvecklingen snett. Den har icke lett till ekonomisk utveckling utan tvärtom till stagnation och till storslagna misslyckanden. I dag är man på väg in i ett skede där marknadsmekanismerna får verka på ett helt annat sätt.

Jag tror att det finns anledning att ta fasta på vad statsrådet i sitt svar sagt om att det är i den riktningen vi kommer att verka även från svensk sida i vårt fortsatta biståndsarbete. Vi skall trycka på för att åstadkomma ett annat slags ekonomi med mindre av centraldirigering.

Jag saknar ändå svar på frågan om de vietnamesiska ledarnas reaktioner på våra krav på rättstrygghet och rättsregler som en förutsättning för svenskt

bistånd i fortsättningen, dvs. att vi verkligen ger demokratimålet ordentlig substans.

Prot. 1989/90:106
20 april 1990

Anf. 31 Statsrådet LENA HJELM-WALLÉN:

Fru talman! Vi har haft besök av den vietnamesiske justitieministern och en juristdelegation, i vilken även Svenska Advokatsamfundet var representerat, har besökt Vietnam. Det har således inletts ett samarbete som nu skall fortsätta. Det finns alltså ett intresse av det som vi har att komma med. Man har också i Vietnam påbörjat ett stort lagstiftningsarbete för att modernisera rättssystemet. Det finns här utrymme för oss att delge vietnameserna våra erfarenheter, som de sedan naturligtvis får göra till sina egna på det sätt som passar i deras samhälle.

Svar på interpellationer

Anf. 32 GÖRAN ENGSTRÖM (c):

Fru talman! Jag vill gärna fullfölja denna diskussion. I Ulla Tillanders interpellation finns detta citat från den vietnamesiska ministern för religionsfrågor: "Staten skall arbeta på att avslöja och eliminera ränker som imperialister och reaktionärer smider under religionens täckmantel för att söndra och undergräva det vietnamesiska folkets revolution."

Mot den bakgrunden tycker jag att det finns skäl att sätta en del frågetecken inför det ärliga uppsåtet och försöka nå ett rättssystem i svensk, eller om man så vill, västerländsk mening. Sverige har förmodligen en stor uppgift att i en fortlöpande dialog, som det uttrycks i interpellationssvaret, verkligen trycka på dessa grundläggande faktorer när det gäller att skapa en demokrati i Vietnam och, som jag tror, därmed också en bättre ekonomisk utveckling.

Men min slutsats är att svaret är positivt, och jag ber än en gång att få tacka för detta.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1989/90:So49–So55 till socialutskottet

1989/90:N72–N76 till näringsutskottet

1989/90:Jo41–Jo50 till jordbruksutskottet

1989/90:Bo53–Bo55 till bostadsutskottet

5 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Justitieukskottets betänkanden

1989/90:JuU27 Anslag till polisväsendet

1989/90:JuU28 Anslag till brottsskadenämnden

6 § Anmälan om frågor

Anmälades att följande frågor framställdes

den 19 april

1989/90:549 av *Viola Claesson* (vpk) till kommunikationsministern om åtgärder för att stoppa den planerade passagerartrafiken med fartyget *Black Prince*:

Rederiet *Fred Olsen Line* planerar att sätta in det NIS-registrerade fartyget *Black Prince* i passagerartrafik mellan Göteborg och Köpenhamn.

Black Prince betecknas av Sjöfolksförbundet som ett "slavskepp", dvs. besättningens situation och förhållandena i övrigt är förkastliga och oförenliga med svensk arbetsrättslagstiftning, säkerhetsuppfattning m.m.

Representanter för de nordiska ländernas regeringar har nu träffats för att diskutera *Black Prince* och dess aviserade trafik. Mötet har enligt uppgift inte lett till beslut att stoppa trafiken med "slavfartyget".

Jag vill fråga kommunikationsministern:

Vad tänker regeringen göra för att stoppa *Black Prince*-trafiken mellan Göteborg och Köpenhamn?

1989/90:550 av *Viola Claesson* (vpk) till kommunikationsministern om passagerartrafik med s.k. bekvämlighetsflaggade fartyg:

Katastrofen med "lågkostnadsfärjan" *Scandinavian Star* har tvingat fram en offentlig debatt om säkerheten på passagerarfartyg i nordisk trafik. Under den pågående sjöförklaringen har skrämmande säkerhetsbrister avslöjats som kan hänföras till de förhållanden som råder på s.k. bekvämlighetsflaggade fartyg. Vpk har under många års debatt om sjöfartspolitikerna hävdat att Sverige skall verka internationellt för att trafik med sådana fartyg stoppas samt att de inte skall ha möjlighet att angöra svensk hamn.

Min fråga är:

Är regeringen nu beredd att medverka till att införa regler i Sverige som förhindrar passagerartrafik med s.k. bekvämlighetsflaggade fartyg till och från svenska hamnar?

den 20 april

1989/90:551 av *Anders Nordin* (mp) till jordbruksministern om pastöriseringen av mjölk:

Man kan säga att turberkulosmitta från mjölk i stort sett utrotades i Sverige på 50-talet. För att undvika att vi ånyo får spridning av denna synnerli-

gen farliga sjukdom pastöriseras nästan all mjölk som säljs i Sverige. Den största möjligheten att tuberkelsmitta kommer in i mjölken påstås vara i lantgårdarna.

Mjölkbönder, deras familjer och barn har rätt att dricka opastöriserad mjölk. Detta är också den vanligast förekommande intagningsmetoden av mjölk från landets ca 30 000 mjölkproducenter.

Nu är det också så att besökare och vänner som hälsar på en mjölkbonde får en slurk riktig mjölk till kaffet eller några glas mjölk till en lunch eller middag. För detta uttag av opastöriserad mjölk från gårdens produktion betalar bonden moms och tar också upp inkomsten i sin årliga deklaration. Man kan alltså klart konstatera att staten accepterar att bonden på detta sätt "säljer" sin opastöriserade mjölk.

Vad avser jordbruksministern göra för att få bort denna typ av mjölkförsäljning då den uppenbarligen strider mot principen att all mjölk skall pastöriseras?

1989/90:552 av *Marianne Samuelsson* (mp) till jordbruksministern om möjlighet att få tillgång till opastöriserad mjölk m.m.:

Det är klarlagt att många människor i dag inte klarar att dricka homogeniserad och pastöriserad mjölk. Opastöriserad mjölk klarar man dock utan problem.

Ett annat problem tycks vara att mjölkfettet slås sönder av homogeniseringen, så att kroppens vävnader tar upp för mycket fett från mejerimjölken.

Avser jordbruksministern att vidta åtgärder så att opastöriserad och icke homogeniserad mjölk kan erbjudas dem som inte tål den standardiserade mejerimjölken?

1989/90:553 av *Kjell Dahlström* (mp) till jordbruksministern om försäljningen av lantbruksprodukter:

På många gårdar prövar man försäljning av jordbruksprodukter direkt till kunderna. Det här har blivit en mycket uppskattad form av direktkontakt mellan bönder och konsumenter. Man säljer ägg, honung, potatis, mjölk m.m.

Livsmedelsverket har att granska hanteringen av livsmedel. Det har då visat sig att verkets regler inte alltid tillåter de här nya formerna för avsättning av jordbruksprodukterna.

Bondeparet Sven och Inga Pettersson i Lund har framgångsrikt och med tillstånd sålt opastöriserad mjölk direkt från gården i många år. Nu hotas den existens de har byggt upp kring denna uppskattade verksamhet av att verket, tvärtemot eniga kommunala beslut, inte vill tillåta fortsatt direktförsäljning. Några bärande hälsomotiv finns knappast för att förbjuda försäljningen av mjölken, eftersom alla – och noggranna – kontroller av bakteriehalt, kornas tillstånd m.m. hela tiden visat på förstklassiga förhållanden.

Vilka ändrade direktiv till livsmedelsverket anser jordbruksministern vara lämpliga för att underlätta alternativa och fria försäljningsformer av lantbruksprodukter?

1989/90:554 av *Margitta Edgren* (fp) till jordbruksministern om försäljning av opastöriserad mjölk:

Min fråga utgår ifrån den bonde i Skåne som vill sälja sin mjölk opastöriserad till kunder som vill ha just sådan mjölk. Livsmedelsverket är i princip ensam om att motsätta sig att mjölken får säljas.

De myndigheter i Skåne som har ansvar för livsmedelshantering har tillstyrkt denna försäljning av mjölken, liksom konsumentverket och näringsfrihetsombudsmannen.

Mina frågor till jordbruksministern är:

Vilka principiella ståndpunkter anser ministern ligga bakom livsmedelsverkets kompakta motstånd, och delar ministern dessa principer? Om inte, vad ämnar ministern vidta för åtgärder i syfte att ge stöd till de lokala myndigheternas ställningstaganden?

1989/90:555 av *Bertil Måbrink* (vpk) till statsrådet Göran Persson om de landstingsdrivna folkhögskolornas existens:

Frågan om en bra utbildning för alla är i grunden en demokratifråga. Det finns klara samband mellan skolbakgrund och möjlighet att påverka politiska beslut. Kort sagt ger en dålig skolutbildning sämre möjligheter att ta till vara de rättigheter man har, och det ger sämre möjligheter att påverka samhällsutvecklingen. Det är därför ur demokratisk synvinkel mycket viktigt att alla med kort utbildning får chansen att komplettera sin bristfälliga utbildning. I detta arbete har folkhögskolan med sin långa folkbildningstradition spelat en central roll.

I mitt hemlän har den socialdemokratiska landstingsgruppen föreslagit en nedläggning av Gävle folkhögskola på grund av landstingets ekonomiska läge. Mot bakgrund av detta nedläggningshot vill jag ställa följande fråga:

Avser statsrådet att vidta några åtgärder för att ett skattestopp för landstingen inte skall komma att påverka de landstingsdrivna folkhögskolornas existens?

1989/90:556 av *Lennart Brunander* (c) till kommunikationsministern om kvittoskrivande taxameter:

Riksdagen har beslutat att taxibilar fr.o.m. den 1 juli 1990 skall vara utrustade med kvittoskrivande taxameter. Detta krav skapar bekymmer för de taxiägare som har en blandad körning av skolskjutsar, färdtjänst och sjukresor, dvs. offentliga taxitjänster som upphandlas genom avtal, och som samtidigt kör vanliga taxiresor för allmänheten.

Kostnaden för att utrusta bilar med dessa taxametrar blir omkring 30 000 till 40 000 kr. per bil. För den som har en liten del vanliga taxiresor och mest offentliga tjänster blir denna investering betungande. Det är inte ovanligt med taxiföretag som har flera bilar som utnyttjas på detta sätt. Jag tycker att det borde vara rimligt att taxiägare med de här beskrivna förutsättningarna fick dispens från bestämmelsen om kvittoskrivande taxameter.

Med hänvisning till ovanstående ställer jag följande fråga:

Är kommunikationsministern beredd att ge taxiägare med verksamhet som beskrivs i det föregående dispens från kravet att installera kvittoskrivande taxametrar?

1989/90:557 av *Rune Rydén* (m) till jordbruksministern om nya försäljningsformer av jordbruksprodukter:

Är statsrådet, mot bakgrund av den nya jordbrukspolitiken, beredd att stödja nya former av decentraliserad produktion och försäljning av exempelvis mjölk?

1989/90:558 av *Hans Leghammar* (mp) till justitieministern om uppgifterna om abolition för olaga avlyssning:

Enligt massmedia förekommer det uppgifter om att regeringen överväger att ge abolition till dem som kan vara ansvariga för olagliga buggningar i bl.a. Ebbe Carlsson-affären.

När dessa uppgifter framförts till ansvariga ministrar eller andra regeringsföreträdare så har tystnaden hittills varit total.

Jag vill därför fråga justitieministern:

Är dessa uppgifter riktiga?

1989/90:559 av *Marianne Andersson* i Vårgårda (c) till industriministern om en omställning av energiproduktionen:

I Danmark har man nyligen fattat beslut om långtgående insatser för att effektivisera elförsörjningen innebärande en långsiktig reduktion på ca 15 %.

Centern har vid upprepade tillfällen lagt fram förslag om en effektiviserad elproduktion och elanvändning som långsiktigt motsvarar en minskad användning i storleksordningen 20 %.

I Brundtlandrapporten betonas vikten av att i-länderna ställer om energiproduktion och konsumtion för att klara av den globala miljöpåverkan.

Vilka åtgärder är regeringen beredd att vidta för att på samma sätt som i Danmark ställa om energianvändningssystemet för att åstadkomma en förbättrad miljö?

7 § Kammaren åtskildes kl. 11.26.

In fidem

OLOF MARCUSSON

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Fredagen den 20 april

1 § Återkomst	1
2 § Svar på interpellationerna 1989/90:152 och 160 om energipoliti- ken	1
Statsminister Ingvar Carlsson	
Bengt Westerberg (fp)	
Gunnar Hökmark (m)	
Carl Frick (mp)	
Krister Skånberg (mp)	
Claes Roxbergh (mp)	
Ivar Franzén (c)	
Annika Åhnberg (vpk)	
Hadar Cars (fp)	
3 § Svar på interpellation 1989/90:145 om respekten för mänskliga fri- och rättigheter i Vietnam	31
Statsrådet Lena Hjelm-Wallén	
Göran Engström (c)	
4 § Hänvisning av ärenden till utskott	35
5 § Bordläggning	35
6 § Anmälan om frågor	
1989/90:549 av Viola Claesson (vpk) om åtgärder för att stoppa den planerade passagerartrafiken med fartyget Black Prince	36
1989/90:550 av Viola Claesson (vpk) om passagerartrafik med s.k. bekvämlighetsflaggade fartyg	36
1989/90:551 av Anders Nordin (mp) om pastöriseringen av mjölk	36
1989/90:552 av Marianne Samuelsson (mp) om möjlighet att få tillgång till opastöriserad mjölk m.m.	37
1989/90:553 av Kjell Dahlström (mp) om försäljningen av lant- bruksprodukter	37
1989/90:554 av Margitta Edgren (fp) om försäljning av opastö- riserad mjölk	38
1989/90:555 av Bertil Måbrink (vpk) om de landstingsdrivna folkhögskolornas existens	38
1989/90:556 av Lennart Brunander (c) om kvittoskrivande taxameter	38
1989/90:557 av Rune Rydén (m) om nya försäljningsformer av jordbruksprodukter	39
1989/90:558 av Hans Leghammar (mp) om uppgifterna om abolition för olaga avlyssning	39
1989/90:559 av Marianne Andersson i Vårgårda (c) om en om- ställning av energiproduktionen	39